

MISNA

Szanhedrin

Tartalom

A fordító előszava a Misna Szanhedrin traktátusához 123

Szanhedrin 127

I. A bírósági rendszer alapvonalai 127

1. *Nem halálos bűnök, valamint polgári és egyéb kisebb ügyek fölötti bíraskodás 3-7 fős bíróságokban* 127
2. *Halálos bűnök fölötti bíraskodás a kis szanhedrinekben* 128
3. *A Nagy Szanhedrin hatáskörébe tartozó halálos bűnök és országigazgatási ügyek* 129
4. *A nagy és a kis szanhedrinek létszáma* 129
5. *A főpap helyzete a jogrendben* 130
6. *A király helyzete a jogrendben* 131

II. A nem halálos ügyek eljárásrendje 132

1. *A bírakkal és tanúkkal szemben támasztott követelmények* 132
2. *A tanúk kihallgatása* 133
3. *Az ítélethozatal és kihirdetése* 133
4. *Az utólagos jogorvoslat lehetőségei* 134

III. Nem halálos és halálos ügyek eljárásrendje közötti azonosságok és különbségek 134

IV. A halálos ügyek eljárásrendje 135

1. *A szanhedrin ülésrendje* 135
2. *A tanúk figyelmeztetése* 136
3. *A tanúk kihallgatása és vizsgálata* 137
4. *Az ítélethozatal* 138
5. *Az ítélet végrehajtása (megkövezés esetén), jogorvoslati lehetőségek* 139
6. *A kivégzettek eltemetése* 141

V. A kivégzettek négy halálneme 141

1. *A megkövezéssel büntetendő bűnök felsorolása* 142
2. *A megkövezéssel büntetendő bűnök részletezése* 142
  - (1) *Szexuális erkölcstelenségek* 142
  - (2) *Istenkároklás* 142
  - (3) *Bálványimádás* 143
  - (4) *Halottidézés és igézés* 143
  - (5) *A szombat megszenteltelenítése* 143
  - (6) *A szülők megátkozása* 143
  - (7) *Eljegyzett szűz lány megbecstelenítése* 144

- (8) Csábítás idegen istenek imadására 144
- (9) Varázslás 144
- (10) Ifjúkori kicsapongás és lázadás 145
- (11) A halállal büntetendő nem halálos bűnök 146
- (12) A bűn elkövetését megelőző, preventív halálbüntetés esetei 147
- 3. *Az elégetéssel büntetendő bűnök felsorolása és részletezése* 147
- 4. *A lefejezéssel büntetendő bűnök felsorolása* 147
- 5. *A lefejezéssel büntetendő bűnök részletezése* 147
  - (1) Gyilkosság 147
- 6. *Mi a teendő, ha több halálnemre is méltó az elítélt?* 148
- 7. *Mi a teendő, ha a Tóra szerint nem hajtható végre a halálbüntetés joghézag vagy egyértelmű bizonyítottság híján, de evidens a halálos bűn megtörténte?* 148
- 8. *A megfojtással büntetendő bűnök felsorolása* 149
- 9. *A megfojtással büntetendő bűnök részletezése* 149
  - (1) Szülők megverése 149
  - (2) Emberrablás 149
  - (3) A lázadó vén 150
  - (4) A hamis próféta 151
  - (5) Az idegen isten nevében prófétáló 151
  - (6) Házasságtörés 152
  - (7) Pap lányának rágalmazása 152
- 10. *Kik üdvözülnek és kik nem* 152
- 11. *A lefejezéssel büntetendő bűnök folytatása* 154
  - (2) Az eltévelyedett város férfiai 154

ELŐSZÓ A MISNA SZANHEDRIN TRAKTÁTUSÁHOZ

RUFF TIBOR

A következőkben¹ az ókori rabbinikus irodalom bíraskodással, jogalkotással és joggyakorlattal kapcsolatos legalapvetőbb szövege, a *Misna* című gyűjtemény *Károkozások (N'zikin)* című rendjének (kötetének, *széder*) *Szanhedrin* című értekezése (traktátusa, *maszechet*) olvasható magyar nyelven, héber eredetiből fordítva, felhasználva a Soncino-féle kétnyelvű kiadás² angol szövegét és jegyzetapparátusát is, amely utóbbi pedig a klasszikus Talmud-komentátorokra (Rási, Maimonidész stb.) épül. A jelen magyar fordítás, lábjegyzetei (melyek a Soncino-jegyzetek szükségesnek ítélt részén túl a saját magyarázó kommentárjaimat tartalmazzák), tartalomjegyzéke és ezen előszava egyúttal egy nagyobb jogtörténeti és jogfilozófiai kutatás és tanulmányosorozat³ részét képezi, melynek célja a bibliai és rabbinikus zsidó jog feltárása.

Tekintettel arra, hogy e tanulmányok olvasóinak nagy része vélhetően nem rendelkezik alapos rabbinikus képzettséggel is egyszerűsített, mindenekelőtt röviden összefoglaló e szöveg helyét és szerepét a hatalmas terjedelme és bonyolultsága miatt „Tenger”-nek is nevezett rabbinikus jogi hagyományban és rendszerben.⁴

Az ókortól mindmáig elevenen élő és fejlődő zsidó vallási-nemzeti jogrendszer – mely az ókorban államalkotó jellegű is volt, de a modern Izrael állam jogrendjét is mélyen befolyásolja – legfőbb jogforrása az i. e. 15. század óta a *Tóra (Törvény, Tan)*, azaz a *Mózes 1-5. könyveiben* található 613, isteni eredetű parancs (a jogegység természetes követelményéből adódóan evidens módon egységes rendszerként felfogva). E 613 parancs részint 1) etikai-spirituális, részint 2) jogi-államigazgatási, részint 3) rituális jellegű.

Tekintve azonban, hogy ez az írott corpus természetszerűleg nem adhatott minden részletre, bonyolult, konkrét helyzetre, értelmezési kérdésre a joggyakorlat során egyértelmű megoldást, önmaga rendelkezik egy legfelsőbb bíróságról (5Móz 17:8-13), amelyet – meghatározott, szigorúan kötött feltételek mellett – felhatalmaz az írott szöveggel egyenrangú tekintélyű törvény önálló meghozatalára – vagyis azt önálló jogforrássá is teszi –, ha a problémára az írott szövegből kényszerítő erővel kikövetkeztethető semmilyen megoldás nem található; de minden más esetben az

¹ A tanulmány a K138899 azonosítószámú OTKA kutatási témapályázat keretében készült.

² Soncino Classic Collection. Davka Corporation and Judaica Press, Chicago, 1991–1996 (CD Version)

³ Ruff Tibor: A zsidó joggyakorlat bibliai alapjai Jézus korában. *Studia Biblica* 2:1 (2020) 123–135; Ruff Tibor: A mózesi Törvény egységes rendszerének immanens elvei. *Studia Biblica* 3:1 (2021) 9–35.

⁴ A valóban rendkívül bonyolult és aprólékosan kidolgozott rendszert valamivel közelebből is megismerni vágyóknak első megközelítésben az *Encyclopaedia Judaica* és a *Jewish Encyclopedia* Mishna, Talmud, halacha szócikkeit és a kapcsolódókat ajánlom a szintén tengeri szakirodalomból.

írott szöveg, illetve a belőle szükségszerű (apodiktikus) erővel levonható következtetések az irányadók. Ez a törvény konkrétan a legfelsőbb bíró és a főpap személyét hatalmazza fel ilyen tekintéllyel, azonban a felelősség terhének elosztása végett hagyományosan további 69 tanácsadó (vén, bíró, írástudó és pap) segíti döntéshozatalukat. Ezt a „legfelsőbb bíróságot” – mely így egyben a mai alkotmánybíróság és országgyűlés funkcióit és tekintélyét is hordozta – nevezzük Ezsdrás kora (i. e. 5. század) óta Nagy Szanhedrinnek. Mivel e teljhatalmát a Tóra rendelkezése szerint csak akkor bírja, ha a jeruzsálemi Szentély kapujában ülésezik, a Szentély i. sz. 70-es pusztulása után csak részleges hatalommal működhetett, majd néhány évszázad múlva megszűnt.

E legfelsőbb bíróság alatt további négy fellebbviteli fokozat működött a Tóra által meghatározott módon (tiz férfinként egy „tizedes” bíró [!], ötvenenként egy másodfokú, százanként egy harmadfokú, ezrenként egy negyedfokú bíróval és fellebbviteli szinttel). A tórai állam alapvetően egy pusztá bírói rendszer – egy ősi patriarchális gerontokráciára (vének), családfői-törzsfői, azaz természetes, vérségi-rokoni vezetési rendszerre ráépülve –, amely engedélyezi, de nem javasolja a monarchikus berendezkedést; amelyben azonban később mégis új formát öltött (az i. e. 11. századtól); majd a nagybirodalmak árnyéka alatt egy harmadik, félautonóm-önkormányzati jellegű államformában is működőképesen megtestesült (az i. e. 5. századtól az i. sz. 1. századig). Az alsóbb szintű bírák – nem a peres felek – akkor vitték feljebb az ügyeket, ha ítéletükkel szemben bárki is releváns kifogást emelt, s így nem tudták megnyugtatóan megoldani.

Az ókori zsidó jog harmadik, szintén isteni eredetűként felfogott jogforrása a *Próféták és az Írások* (*N'viim ú-Ch'túvím*), melyek a Tórával együtt a Héber Biblia, az Ószövetség (*Tanach*) könyveit képezik, mint a próféták és írástudók ősi, írott hagyatéka. Ezt a gyűjteményt magát is az első, a Tóra, illetve annak felhatalmazása által a második jogforrás, a Szanhedrin kötelező erejű döntése kanonizálta és legitímálta, mint a Tóra helyes értelmezésére vezető szent szövegyűjteményt, isteni tekintéllyel: a belőle származó idézetek ezért döntő erejűek lehetnek konkrét jogesetek ítéletében is (egyfajta precedensjoghhoz hasonlóan).

E három isteni tekintélyű vagy felhatalmazású jogforrás együttes, élő működése az ókori zsidó állam történelmében hatalmas mennyiségű már megoldott problémát, eldöntött, szabályozott kérdést „termelt” mint e hagyománytömeg újabb termését, ám ezeket hosszú ideig csak szóban volt szabad továbbadni („szóbeli Tóra”, *Torá-se-báál-pe*), talán éppen azért, hogy ezek a rendeletek maguk (az ún. *háláchák*) ne emelkedhessenek önálló isteni tekintélyű jogforrás szintjére (mert a leírt szöveg szent), hanem megőrizték életszerű flexibilitásukat. A bírák és papok közösségei apáról fiúra, mesterről tanítványra szóban tanították meg ezeket, a bíráskodás folyamatában is bemutatva, felidézve. Némely *háláchák* akár már Mózes, Józsué és a Bírák korából is származhatnak (mértékegységek meghatározása, napév-holdév kiegyenlítésének módja stb.), míg mások jóval későbbiek, Jézus és az apostolok korán át egészen a Szentély 70-es pusztulásáig. Ezeket a szóban hagyományozott rendelkezéseket *misnáknak* (*ismétlés*, héber) nevezzük, szó szerint memorizálóikat és továbbadóikat pedig a babiloni fogságból való hazatelepüléstől fogva *tánnáimnak* (*ismétlők*, arámi).

A 70-es Nagy Szétszóratás után mintegy száz évvel, látván a szétszóródó zsidóságot fenyegető megosztottság veszélyét, Rabban Jehúda Ha-Nászi (a – már csorbult tekintéllyel működő – Szan-

hedrin akkori elnöke, legfelsőbb bíró) rögzítette írásban a legfontosabb *misnákat*, témák szerint hat rendben (*széder*), ez a gyűjtemény a *Misna*, ami a *Talmud* (*tanulás*, héber) legnagyobb tekintélyű, héber nyelvű alap-szövegrétege. Rabban Jehúda Ha-Nászi tudatosan szakított a korábbi szabállyal, amely a leírást tiltotta, mert a Bar Kochba-felkelés elvesztése, az azt követő megtorlások és birodalmi intézkedések erre az időre nyilvánvalóvá tették, hogy nincs közeli remény a zsidóság szétszórásának végére, Izrael hazatelepülésére, a zsidó teokratikus állam helyreállítására. Jehúda Ha-Nászi úgy ítélte meg, hogy a Törvény hagyományos értelmezése teljesen feledésbe merülhet, s ez a zsidóság megosztottságához, sőt megsemmisüléséhez vezethet, ezért elkerülhetetlen a lejegyzése.

A Misna azokat a legfontosabb törvényértelmezési szabályokat és hagyományokat tartalmazza, amelyek a mózesi Törvényen alapuló ókori zsidó polgári és vallási joggyakorlat (a tórai teokratikus államban a kettő: egy) legalapvetőbb vázát képezik. Bár a *misnák* szóbeli hagyományozói, a *tánnák* saját önfelfogásuk szerint a legpontosabb, szó szerinti továbbadásra törekedtek, a szövegből kiderül, hogy egyes kérdésekben többféle álláspont hagyományozódott, részint a felejtés, részint felfogásbeli, értelmezési különbségek miatt. (Valójában ez a hagyomány soha nem volt teljesen egységes, sőt meg is engedett, mi több, meg is követelt bizonyos mértékű pluralizmust. A vitás kérdésekben általában többségi szavazással döntöttek, de a kisebbségi álláspontot – különvéleményt – is gyakran rögzítették, a különvélemény hangoztatása és tanítása pedig nemcsak jog, hanem elvárt etikai és jogi kötelesség is volt minden bíró számára.)

Nem minden *misna* került bele a Misnába. A kimaradókat *bárájtának* nevezik, és a *Toszifta* című gyűjteményben, valamint a Talmud *G'mará* nevű, arámi nyelvű részeiben található héber nyelvű részletek.

A távirati tömörséggel fogalmazó, mintegy csak emlékeztető jegyzet stílusában íródott – gyakran hiányos mondatokat tartalmazó – Misna azonban szintén nem ad választ számos felmerülő részletkérdésre, sőt maga is felvet újabb kérdéseket. Szükszavúságának az is oka lehet, hogy a hagyományos leírási tilalom a szerzőt csak a legszükségesebbek lejegyzésére szorította. Ezért szinte rögtön megírása után felmerült további magyarázatának szükségessége, s miután a leírási tilalom is elhalványult, a Misna héber szövegét mondatonként, néha szavanként gazdagon végigkommentálták arámi nyelven, ráadásul két helyen is: a Szentföldön az i. sz. 4. századig, a babilóni diaszpórában pedig az i. sz. 6. századig folytatódott e további, szóban élő kommentártömeg (*G'mará*) összegyűjtése és leírása. A Misna e két magyarázata, *g'marája* eltér, így jött létre a Jeruzsálemi és a Babilóni Talmud. Értelemszerűen ezekben is ugyanezek a traktátusok címei, azaz létezik bennük Szanhedrin traktátus (mely ugyanazt a Misnát tartalmazza, de eltérő *g'marákkal*, kommentárokkal). Azonban jogi értelemben az arámi nyelvű, későbbi *g'marák* tekintélye (viták, ellenérvek esetén) nem lehet nagyobb a *misnák* tekintélyénél, nem írhatja felül azok törvényeit.

A következőkben magyar fordításban közölt Misna-részlet a Szanhedrin traktátus, amely címből is láthatóan a zsidó jog, a bíraskodás és a bírói rendszer, a jogalkotás és joggyakorlat legalapvetőbb ókori dokumentuma a Tóra után. Mindamellet jelen írás egyúttal egy jogtörténeti tanulmány is, amely a szöveghez fűzött lábjegyzetek formájában ölt testet. E jegyzetek részint a Misna-szöveghez fűzött *g'marák*, részint középkori kommentátorok (pl. Rási, Maimonidész stb.),

részint modern kutatók révén nyerhető megvilágító információkat, másrészt saját magyarázó megjegyzéseimet is tartalmazzák.

A Misna tehát egy ősi és későbbi időkre egyaránt visszanyúló, hagyományos szokásjogot rögzít, amely ugyanakkor – legalábbis saját szándéka szerint – a betűk pontosságáig menően aggályos, legnagyobb szigorral belül marad az írott Tóra által megszabott kereteken mint elsődleges jogforráson, „alkotmányon”.

A jogtörténeti kutatáson kívül érdekes adatokat kapunk vallástörténeti, teológiai, jogfilozófiai, etikai, államelméleti szempontból is: a Misna többé-kevésbé tükrözi a Jézus-korabeli zsidó életmód és társadalom főbb jellegzetességeit és részleteit, vagyis a kereszténység születésének közvetlen környezetét. Egyes benne rögzített hagyományok vélhetően egészen ősiek, akár Mózes idejéig nyúlhatnak vissza. Ilyenek például a mértékegységek, amelyeket a Tóra nem határoz meg, de az áldozatok mindennapi gyakorlásához mindig nélkülözhetetlenek voltak, ezért biztosra vehető, hogy a papok apáról fiúra szóban hagyományozták őket tovább Mózes óta. Más értelmezési kérdéseket későbbi korokban határoztak meg, részben a korok újabb és újabb kihívásainak (például az elnyomó birodalmakkal való együttélés), részben fokozatosan kialakuló szokásoknak köszönhetően, sőt esetenként a *precendensjog* is érvényesül. A Misnában természetesen lehetnek olyan elemek is, amelyek már a Jézus utáni másfél évszázad termékei. Bár a rabbinikus iratok történetisége igen nehezen megoldható probléma (mert maguk az iratok nem tekintik céljuknak a történeti szempontok követését), de a rabbik nagyfokú hagyománytisztelete arra enged következtetni, hogy a Templom pusztulása utáni százötven év alatt viszonylag kevés változtatást hajtottak végre a tradíción, ezért a Misna, ha nem is száz százalékos, de megközelítőleg jó betekintést ad az 1. századi és az előtti zsidó állam működésébe, Jézus és az apostolok tevékenységének hátterébe, egy olyan világba, amelyben a görög, a római, a zsidó jogfelfogás intenzíven hatott egymásra, és olvasztóke-mencéjében megszüle nyugati civilizációkat.

A szögletes zárójelben kurzívval szedett számok [4:1] a Misna fejezetszámozását, az ugyani-lyen, kisbetűt is tartalmazó számok [17b] pedig a Babiloni Talmud oldalszámozását jelzik a szö-vegben.

A fejezetcímek, alcímek, tartalomjegyzék nem szerepelnek az eredeti szövegben, hanem én készítettem a szöveg logikája követésének megkönnyítése érdekében.

A szövegben lévő rengeteg, egy-két szavas tórai vagy ószövetségi utalást lábjegyzetben jelzem (ezek ismerete nélkül a szöveg gyakorlatilag egyáltalán nem érthető, mivel a Misna semmi olyan-nal nem foglalkozik, ami már magából a Tórából is egyértelmű); az Újszövetség párhuzamos he-lyeit szintén.

A szögletes zárójelben álló szavak a főszövegben a saját kiegészítéseim, amelyek azért szüksé-gesek, mert a szöveg távirati tömörségét, feljegyzés-szerűségét (gyakorta alany vagy állítmányhiá-nyos mondatok) jól példázza már az első héber mondat: „*Anyagi ügyek: három; lopás, testi sértés: három...*”

Szanhedrin

I. A bírósági rendszer alapvonalai

1. Nem halálos bűnök, valamint polgári és egyéb kisebb ügyek fölötti bíraskodás 3–7 fős bíróságokban

[1:1, 2a] Anyagi ügyekben (*díné mamónót*) hárman [bíraskodnak];⁵ lopás és testi sértés:⁶ szintén hárman; a teljes vagy részleges károkozással kapcsolatos igényekben,⁷ a [lopott dolgok]⁸ kétszeres,⁹ négyszeres, ötszörös kártérítés[é]nek megfizetésében hárman; éppúgy, mint az erőszakkal kapcsolatos ügyekben: nemi erőszak,¹⁰ csábítás¹¹ és rágalmazás;¹² ez Méir rabbi véleménye.¹³ De a Bölcsek¹⁴ szerint a rágalmazási ügyekben huszonhárom fős bíróságnak kell ítélkeznie, mert ezek halálos ítéleteket (*díné n'fasót*) is maguk után vonhatnak.¹⁵

⁵ A bíróságok páratlan létszáma a szavazategyenlőség elkerülése okán adódott, magát a szavazásos döntéshozatalt pedig a szokásjog (*háláchá*) mint evidens elvet fogadta el, annak ellenére, hogy egyetlen tórai vagy biblikus példa vagy instrukció sincs rá. Felvethető kérdés, hogy esetleg csak később, görög vagy római hatásra alakult-e ki, a zsidó hagyomány szerint azonban kezdetől így gyakorolták, magától értetődő elvként.

⁶ 3Móz 24,19–20.

⁷ 2Móz 21,35.

⁸ 2Móz 22,1.

⁹ 2Móz 22,3.

¹⁰ 5Móz 22,28–29.

¹¹ 2Móz 22,16–17.

¹² 5Móz 22,14–29.

¹³ A Misna általában ilyen formulával rögzíti a szavazáskor kisebbségben maradt különvéleményt. Rögzítése azért fontos jogi értelemben is, mert a Tóra értelmében az igazság nem többségi kérdés, azaz a kisebbségben maradónak is lehet igaza: 2Móz 23,2 (ez az ókori zsidó jog egyik fő alapelve!). A bíróságok ugyanis nem tévedhetetlenek, még a Nagy Szanhedrin sem (3Móz 4,3–26), a többségi döntés bizonyulhat később hibásnak, a kisebbségi álláspont visszaigazolódhat, ezért a különvélemény hangoztatása a bírák esetében nemcsak jog, hanem kötelesség is: „Ha a bíróság úgy döntött, hogy a Tórában megmondott parancsok közül egyet áthágnak, és valaki ezen az úton halad és cselekszik helytelenül az ő rendelkezésük szerint – akár azok cselekedtek így, és ő velük együtt; vagy azok így cselekedtek, ő pedig utánuk; vagy ha azok nem is cselekedtek így, csak ő –, akkor ártatlan, mert a bíróság döntése alapján cselekedett. De ha a bíróság hibásan rendelkezett, és valaki közülük való, aki tudta, hogy tévedtek, vagy egy olyan tanítvány, aki maga is képes arra, hogy törvényi dolgokban döntsön, ezen az úton halad és cselekszik helytelenül az ő rendelkezésük szerint – akár azok cselekedtek így, és ő velük együtt; vagy azok így cselekedtek, ő pedig utánuk; vagy ha azok nem is cselekedtek így, csak ő –, akkor bűnös, mert ő nem függ a bíróság döntésétől. Ez az általános szabály: aki képes önmagában is dönteni, az bűnös, aki a bíróság döntésétől függ, az ártatlan.” (Misna, Horájót 1:1; ez a Misna-traktátus teljes egészében a hibás bírói döntések korrekciójával foglalkozik.) A bírák – és nyilván a magánemberek – e kötelezettsége a különvélemény hangoztatására a szólásszabadság magas szintű kultúráját hozta létre, amelyben a jogerős bírói ítéletet mindenkinek követnie kellett ugyan a cselekvésben (a jogegység megőrzése végett), szóban azonban nyíltan hangoztathatta és taníthatta különvéleményét (részletesen lásd később; vö. Mt 23,1–3kk).

¹⁴ Ez a tanítómesterek általában elfogadott véleményét jelenti, azaz a Szanhedrin többségének álláspontját, azaz a jogerős döntést.

¹⁵ Ugyanis a rágalmozó/hamis tanú tórai büntetése mindig az, amivel akkor büntették volna a hamisan megvádoltat, ha a vád igaz lett volna. Így halálbüntetést célzó hamis vád vagy rágalmozás büntetése szintén halál: 5Móz 19,16–21.

[1:2] A megvesszőzést¹⁶ maguk után vonó ügyekben hárman; de Jismaél rabbi nevében azt mondták, huszonhárman.

A hónap meghosszabbítását¹⁷ hárman érvényesíthetik, az év meghosszabbítását¹⁸ is hárman, Méir rabbi szerint. De Rabban¹⁹ Simon ben Gamaliél szerint az ügyet hárman vetik fel, öten beszél meg, és heten dönten el. Ha azonban mégis csak hárman dönten el, akkor is érvényes.

[1:3] A vének kézzátétele [a közösség által bemutatott áldozatra]²⁰ és a tehénborjú nyakának eltérése²¹ három fő jelenlétét igényli Simon rabbi szerint; Júda rabbi szerint öt fő jelenlétét.

A saru lehúzását (*hálicá*)²² és a házasság érvénytelenítésének (*míún*)²³ megítélését hárman végzik.

A negyedik év gyümölcsét²⁴ és az ismeretlen értékű második tizedet²⁵ hárman állapítják meg.

A megváltási céllal odaszentelt tárgyak megállapítását hárman végzik; az ingóságok²⁶ felbecsülését is hárman. Júda rabbi szerint egyiküknek papnak kell lennie. Valódi ingatlanok esetében tízen végzik, egyikük pap; [köz]ember esetében ugyanez a létszám.

2. Halálos bűnök fölötti bíraskodás a kis szanhedrinekben

[1:4] Halálos ügyek (*díné n'fasót*) esetében huszonhárom főnek kell ítélkeznie.

A természetellenes szexuális aktussal vádolt ember vagy állat esetében huszonhárom főnek, amint írva áll: „Öld meg mind az asszonyt mind a barmot”, valamint: „És a barmot is öljétek meg.”²⁷

¹⁶ 5Móz 25,2–4.

¹⁷ Amikor a holdhónapot (amely 29,5 napos) egy nappal meghosszabbítják (29 helyett 30 napossá nyilvánítják, azaz az újhódat kétnapos eseménynek veszik). Ennek nincs bibliai alapja, de mivel másképp nem megoldható, ezért a Szanhedrin engedélyezte, és az 5Móz 17,8–13 alapján a Törvénnyel azonos tekintélyű rendelkezés.

¹⁸ Amikor az évet egy tizenharmadik plusz hónap (az ún. „második ádar” hónap) beszúrásával szökőévvé nyilvánítják, hogy ezzel a napév és a holdév közötti eltérést kiegyenlítsék. Ennek sincs bibliai alapja, a Tóra semmit sem mond róla, de mivel másképp nem megoldható az ünnepek megtartása sem, és a megoldás a Tórát nem sérti meg, ezért a Szanhedrin engedélyezte, és az 5Móz 17,8–13 alapján a Törvénnyel azonos tekintélyű rendelkezés.

¹⁹ A *rabban* cím a Nagy Szanhedrin elnöki pozícióját jelzi, azaz a legfőbb bírót, a *násít* (*fejedelem*) illeti csak meg. Rabban Simon ben Gamaliél (Pál apostol mesterének, Rabban Gamaliélnak a fia, tehát körülbelül az apostol generációja) a 40–70 közötti években valamikor lehetett a Nagy Szanhedrin elnöke.

²⁰ 3Móz 4,13–15. (De más értelmezések szerint [Maimonidész] a fenti misna-szöveg nem erre, hanem az újabb vének/bírák fölszentelésére vonatkozik.)

²¹ 5Móz 21,1–9.

²² 5Móz 25,5–10.

²³ A házasság érvénytelenítése abban az esetben, ha a nő visszautasítja, hogy beleegyezzen az egyesülésbe, amelyre még apa nélküli kiskorúként szerződött el.

²⁴ 3Móz 19,23–25.

²⁵ A „második tizedet” nem a lévitáknak és a papoknak kellett befizetni (mint az „első tizedet”), hanem két évig önmagára és családjára kellett mindenkinek költenie Isten színe előtt, a harmadik évben pedig saját lakóhelyén a szegényebbek támogatására fordítani (5Móz 14,22–29).

²⁶ Melyeket a Templom számára ajánlottak föl.

²⁷ 3Móz 20,15–16.

A megkövezendő ökröt²⁸ is huszonhárom főnek kell kivizsgálnia, mert írva áll: „Az ökör köveztesse meg, és a tulajdonosa is halállal lakoljon” – tehát ahogyan a tulajdonos fölött, ugyanúgy az ökör fölött is huszonhárman [ítélkezzenek]. Farkas, oroszlán, medve, párduc, hiéna vagy kígyó²⁹ fölött is huszonhárman hozzanak ítéletet. Eliézer rabbi szerint aki első a megölésükben [tárgyalás nélkül], érdemet szerez; de Akiva rabbi mégis úgy tartja, hogy halálos ítéletüket huszonhárom főnek kell kimondania.

3. A Nagy Szanhedrin hatáskörébe tartozó halálos bűnök és országigazgatási ügyek

[1:5] Egy [egész] törzs,³⁰ egy hamis próféta³¹ vagy egy főpap fölött csak hetvenegy fős bíróság hozhat ítéletet.

Szabad döntésből való háborút³² csak hetvenegy fős bíróság indíthat.

Jeruzsálem városának vagy a Templom-hegynek a területéhez nem adhatnak hozzá hetvenegy fős bíróság szentesítése nélkül.

Az egyes törzsek szanhedrinjeinek felállítása nem történhet hetvenegy fős bíróság nélkül.

Nem ítéltető halálra egy város³³ hetvenegy fős bíróság nélkül. Határváros nem ítéltető halálra; három város sem ítéltető halálra egyszerre; legfeljebb egy vagy kettő.

4. A nagy és a kis szanhedrinek létszáma

[1:6] A Nagy Szanhedrin hetvenegy főből állt, a kisebb huszonhárom főből.

Honnan vezetjük le, hogy a Nagy Szanhedrinnek hetvenegy főből kell állnia? Megmondattott: „Gyűjts egybe nekem hetven férfit”,³⁴ és Mózes, a vezetőjük, az összesen hetvenegy. Júda rabbi szerint csak hetven főből állt.

Honnan tudjuk, hogy a kis szanhedrin huszonhárom főből áll? Megmondattott: „Akkor ítéljen a gyülekezet (édá)... és mentse ki a gyülekezet (édá)”³⁵ – tehát az egyik gyülekezet elítél, a másik gyülekezet felment, az összesen húsz fő.³⁶

De honnan tudjuk, hogy egy gyülekezet (édá) nem állhat tíz főnél kevesebből? Írva áll: „Meddig túrjek e gonosz gyülekezetnek (édá)?”³⁷ Jósuát és Kálebet leszámítva tízet kapunk.

²⁸ 2Móz 21,28–32.

²⁹ Ha embert öltek.

³⁰ Ha bálványimádásra tér.

³¹ 5Móz 18,20.

³² Vagyis nem a hét kanaánita nép vagy az amálekiek ellen, és nem is az Izraelt megtámadó sereg ellen, mivel ezek a háborúk nem szabad döntésből vannak, hanem Isten parancsára, illetve önvédelmi jellegűek. A szabad akaratból való (önkéntes) háború tehát hódító jellegű a Szentföld mózesi határain kívül.

³³ 5Móz 13,12–16.

³⁴ 4Móz 11,16–17.

³⁵ 4Móz 35,24–25.

³⁶ Ugyanis a héber *édá* szó a rabbinikus értelmezés szerint tíz fős gyülekezetet jelent. (Mert tízen voltak a Kanaán földjéről visszatérő kémek közül azok, akik rossz hírt hoztak, és emiatt az egész népet csapás érte, tehát tíz fő képes reprezentálni az egész közösséget.) Tehát tízfős ügyészi és tízfős ügyvédi testület vádolta-védte a vádlottat, a további három fő a szavazategyenlőség elkerülése és az elítéléshez szükséges kétfős többség miatt kellett.

³⁷ 4Móz 14,27.

És honnan vezetjük le a további három főt? A szövegben bennefoglaltatik: „*Ne indulj a többség után a gonoszra*”,³⁸ mert ebből meghallom, hogy a jóra³⁹ indulhatok a többség után. De akkor miért mondja, hogy „*a többséggel tartva, annak elhajlítására*”? Mert ez azt tanítja, hogy az a többség, amely jóra „*hajlít*”,⁴⁰ nem ugyanaz, mint aki rosszra „*hajlít*”;⁴¹ ugyanis a jóra elegendő egy főnyi többség, a rosszra viszont két főnyi többség szükséges.⁴² [2b] És mivel bíróság nem lehet páros számú, kell még egy: ez összesen huszonhárom fő.

Mekkorának kell lennie egy városnak ahhoz, hogy fölállíthasson egy szanhedrint? Százhusz fősnek. Nechemja rabbi szerint kétszázharminc fősnek, hogy minden [szanhedrin-]tag legalább tíz fő vezetője lehessen.⁴³

5. A főpap helyzete a jogrendben

[2:1, 18a] A főpap ítélkezhet, és fölötte is hozható ítélet; tanúskodhat, és róla is tehető tanúság. Bemutathatja a saru lehúzását (*hálicá*),⁴⁴ és feleségével kapcsolatosan is megtehető ez.

A sógorházasság (*jibbum*)⁴⁵ igénybe vehető a felesége számára; ő maga azonban nem teljesítheti ezt a kötelezettséget, mivel tilos özvegyet feleségül vennie.⁴⁶

Ha haláleset történik a családjában, nem mehet közvetlenül a koporsó⁴⁷ után,⁴⁸ hanem amikor [az azt vivők] eltűnnek,⁴⁹ akkor jöjjön ő; amikor előtűnnek, akkor ő rejtőzzön el. [Így] olyan megszé mehet tőlük, mint a városkapu bejárata. Ez Méir rabbi véleménye. Júda rabbi szerint viszont nem hagyhatja el a Templomot, mert írva áll: „*És a szenthelyből ki ne menjen*.”⁵⁰

[2:2] Ha ő nyilvánítja részvétét másoknak, úgy szokás, hogy a nép vonul el előtte, egyik a másik után, a Templom felügyelője (*m'munne*) pedig közte és a nép között van. Ha őt vigasztalják mások, akkor azt mondják neki: „Legyünk mi az engesztelés érted (*ánú kapparatechá*)!”, ő pedig így válaszol: „Legyetek áldottak a mennyből!” Amikor pedig a gyászolók ételét adják neki,⁵¹ mindenki a padlón ül, ő azonban egy zsámolyon.

³⁸ 2Móz 23,2.

³⁹ Vagyis felmentő ítéletre.

⁴⁰ Vagyis felmentő, kedvező ítéletre.

⁴¹ Vagyis kedvezőtlen, ellenséges ítéletre.

⁴² Vagyis felmentő vagy enyhítő ítéletet egy fős többséggel meg lehetett hozni, míg elítélő vagy súlyos ítéletet csak két főnyi szavazattöbbséggel. Az egész traktátuson végigvonul az a leplezetlen szándék, hogy az irgalom érvényesüljön egészen addig a határig, ameddig ez a Tóra betű szerinti értelmét meg nem sérti.

⁴³ 2Móz 18,25.

⁴⁴ 5Móz 25,5–10.

⁴⁵ 5Móz 25,5–6.

⁴⁶ 3Móz 21,10–15.

⁴⁷ Pontosabban: ravatal. Ugyanis hordozható, nyílt ravatalon vitték a holttestet.

⁴⁸ 3Móz 21,10–15.

⁴⁹ Ti. amikor a koporsóval befordulnak a következő utcába, ő akkor érkezzen az előzőbe, vagyis nagyon távolról kövesse a menetet.

⁵⁰ 3Móz 21,10–15.

⁵¹ A „gyászolók étel” a temetés utáni első étkezés, melyet egy szomszéd vagy közeli barát ad a gyászolónak. Szokás szerint ez kenyér és tojás volt. (2Sám 3,34–35)

6. A király helyzete a jogrendben

[2:3] A király nem ítélkezhet, és fölötte sem hozható ítélet;⁵² nem tanúskodhat, és róla sem tehető tanúság.

Nem mutathatja be a saru lehúzását (*hálicá*), és feleségével kapcsolatosan sem történhet meg ez.

Nem gyakorolhatja a sógorházasságot (*jibbum*), és felesége sem részesülhet ebben. Júda rabbi szerint, ha szeretné gyakorolni a saru lehúzását vagy a sógorházasságot, megemlékeznek erről a javára; de ők [a rabbik] azt mondták: [még ha szeretné,] akkor sem hallgattatik meg; és senki sem veheti el az özvegyét. Júda rabbi szerint egy király elveheti egy király özvegyét, ahogy írva áll: „És néked adtam a te urad házát, és a te uradnak feleségeit a te kebeledbe.”⁵³

[20a] Ha haláleset történik a házában, ne menjen ki a palotája ajtaján. Júda rabbi azt mondta: Ha követni akarja a koporsót, megteheti, ahogy Dávid esetében is látjuk, aki követte Avner koporsóját, amint írva áll: „Dávid király pedig ment a koporsó után.”⁵⁴ Ők [a rabbik] azonban így feleltek: [Ez nem bizonyíték, mert] ez csak azért történt, hogy a nép megnyugodjon.⁵⁵ Amikor pedig a gyászolók ételét adják neki, mindenki a padlón fekszik, ő azonban a *dárgesen*.⁵⁶

[2:4, 20b] Vezethet önkéntes háborút⁵⁷ hetvenegy fős bíróság döntése alapján.

Kikényszerítheti, hogy egy út magánterületen vezessen át,⁵⁸ és senki sem szegülhet ellene. A király útjának szélessége nincs korlátozva.⁵⁹

A nép által összeszedett hadizsákmányt neki kell adni, és ő választhat belőle elsőnek, amikor szétosztják.

[2:5, 21a] „Sok feleséget se tartson”⁶⁰ – legfeljebb tizennyolcat.⁶¹ Júda rabbi szerint lehet neki több, ha fel van készülve arra, hogy nem fogják elfordítani a szívét [Istentől]. Simon rabbi szerint egy olyat sem szabad elvennie, aki elfordítja a szívét. De akkor miért van megírva: „Sok feleséget se tartson”? – még akkor se, ha mind olyanok, mint Avigail.⁶²

⁵² A kapcsolódó *g'mará* szerint ez nem vonatkozik Dávid leszármazottjaira – csak Izrael más házból való királyaira –, mert ők ítélkeztek is, és meg is ítéltethettek (sőt, a monarchikus államforma idején a legfőbb bíró maga a király volt). A nem Dávid házából származó királyok (pl. a Hasmoneus-dinasztia, akiket a farizeusok nem is fogadtak el) azonban nem gyakorolhatják ezt a királyi jogot. A dávidita királyok fölött sem lehetett viszont halálos ítéletet hozni, mivel Dávid és leszármazottjai egy külön szövetségben álltak Istennel, mely szerint „ha gonoszul cselekszenek, megverem őket... de kegyelmemet nem vonom meg tőlük” (1Sám 7,5-16, 1Krn 17,4-14, Zsolt 89,20-38).

⁵³ 2Sám 12,8.

⁵⁴ 2Sám 3,31.

⁵⁵ Ti. hogy nem Dávid akaratából ölték meg Avnért.

⁵⁶ Valószínűleg alacsony, bőrrel borított ágyat jelent.

⁵⁷ Ld. 1:5 misna és a hozzá fűzött lábjegyzet.

⁵⁸ Stratégiai vagy közösségi okokból. Rási értelmezése szerint azonban a király magánérdekéből is (hogy a földjéhez, szőlőjéhez könnyebben eljusson).

⁵⁹ Mert egyébként 16 könyökben, azaz kb. 8 méterben korlátozták a magánterületen átvezető út szélességét.

⁶⁰ 5Móz 17,17.

⁶¹ Mert Dávidnak tizennyolc felesége volt.

⁶² Dávid legértelmesebb felesége.

[21b] „Sok lovat ne tartson”⁶³ – csak annyit, amennyi a szekéréhez kell.

„Se ezüstjét, se aranyát felettébb meg ne sokasítsa”⁶⁴ – csak annyit, hogy az *aszpanját*⁶⁵ ki tudja fizetni.

És le kell másolnia a saját nevében egy Tóra-tekerectet.⁶⁶ Ha kimegy háborúzni, vigye magával; ha visszatér, hozza vissza magával; ha leül bírászkodni,⁶⁷ legyen nála; ha leül enni, legyen előtte; amint írva áll: „És legyen az őnála, és olvassa azt életének minden idejében.”

[2:6, 22a] Senki ne lovagoljon a lován; senki ne üljön a trónjára; senki ne használja a jogarát; senki ne lássa, amikor a haját vágják, vagy amikor meztelen, vagy amikor fürdik, mert írva áll: „Azt emeld magad fölül királyul”⁶⁸ – tehát a tisztességének fölötted kell állnia.

II. A nem halálos ügyek eljárásrendje

1. A bírakkal és tanúkkal szemben támasztott követelmények

[3:1, 23a] Az anyagi ügyeket (*díné mamónót*) hárman [ítélik meg]: az egyik [peres fél] választ egyet, a másik is egyet, és ketten választják a harmadikat – ez Méir rabbi véleménye. De a Bölcsek így döntöttek: a két bíró választja a harmadikat.

Mindkét oldal kifogást emelhet a másik által választott bíró ellen. De a Bölcsek azt mondják: Milyen esetben van ez így? Csak ha a kifogást emelő bizonyítékkal igazolja, hogy [a bíró] rokoni kapcsolatban áll [valamelyik peres féllel], vagy [más miatt] elfogadhatatlan; de ha megfelelő, vagy a bíróság (*béth dín*) képzett bírónak fogadja el, akkor nem zárható ki.

Mindkét oldal elutasíthatja a másik által állított tanúkat – ez Méir rabbi véleménye. De a Bölcsek azt mondják: Milyen esetben van ez így? Csak ha bizonyítékkal igazolják, hogy rokoni kapcsolatban állnak [valamelyik peres féllel], vagy [más miatt] elfogadhatatlanok; de ha elfogadhatók, akkor senki sem zárhatja ki őket.

[3:2, 24a] Ha az egyik [fél] azt mondja a másiknak: „Én megbízhatónak tartom az apámat vagy az apádat”,⁶⁹ vagy: „Megbízom három tehénpásztorban”⁷⁰ [is]; Méir rabbi véleménye szerint később ezt visszavonhatja. De a Bölcsek úgy döntöttek, hogy nem [vonhatja vissza].

Ha egy ember az embertársának tett eskü kötelezettsége alatt áll, és az azt mondta neki: „Esküdj meg nekem a fejed életére”⁷¹ – Méir rabbi szerint visszavonhatja, de a Bölcsek fenntartják, hogy nem.⁷²

⁶³ 5Móz 17,16.

⁶⁴ 5Móz 17,17.

⁶⁵ Valószínűleg a katonák zsoldját jelenti.

⁶⁶ 5Móz 17,18–19.

⁶⁷ Tehát ítélkezhet, vö 2:3. De csak a Tóra alapján: „alkotmányos monarchia”.

⁶⁸ 5Móz 17,15.

⁶⁹ Valamelyik peres fél apja nem funkcionálhatott bíróként.

⁷⁰ Ez esetben a társadalom alsóbb, műveletlenebb rétegét jelenti. Anyagi ügyekben ugyanis nemcsak ordinált bírákat, hanem laikusokat is fel lehetett kérni az ítélkezésre.

⁷¹ Ez nem egy bíróság előtti eskü szövege (mert az Isten nevére történik).

⁷² És megkövetelik egy szabályos eskü letételét.

[3:3, 24b] A következők alkalmatlanok [tanúnak vagy bírónak]: a szerencsejátékos, az uzsorás, a galambversenyeztető,⁷³ a szombatév termését árusító.⁷⁴ Simon rabbi szerint eredetileg úgy hívták ezeket: „a szombatév termését begyűjtők”, de miután elszaporodtak az elnyomók,⁷⁵ már „a szombatév termését árusítóknak” nevezték őket. Júda rabbi azt mondta: Milyen esetben van ez így? Ha nincs más foglalkozásuk, csak ez. De ha van más megélhetési forrásuk, akkor alkalmasak.

[3:4, 27b] Rokoni kapcsolatnak minősülnek a következők: az apa, a fiútestvér, az apa fiútestvére, az anya fiútestvére, a lánytestvér férje, apai vagy anyai nagynéni férje, a mostohaapa, az após, a sógor; mindezek fiaikkal és vejeikkel együtt; és a mostohaafiú [de annak fiai már nem].⁷⁶ Jósze rabbi szerint ez Akiva rabbi misnája, de az Első Misna⁷⁷ szerint a nagybácsi és annak fia, valamint bárki, aki örökös lehetne. És mindazok, akik rokonnak minősültek, amikor a [tárgyalandó] eset történt. Aki régebben rokon volt még, de később megszűnt az lenni, alkalmas. Júda rabbi szerint, ha valakinek a lánya meghalt, de a vejének gyerekei is születtek tőle, akkor továbbra is rokonnak minősül.

[3:5] Továbbá egy barát vagy ellenség is alkalmatlan [tanúnak vagy bírónak]. Barátnak minősül a vőfély [násznagy, azaz a vőlegény legjobb barátja]. Ellenségnek minősül, aki viszály miatt már három napja nem beszél a másikkal. Erre a rabbik azt felelték: Izraeliták ezen az alapon általánosítva nem vádolhatók.⁷⁸

2. A tanúk kihallgatása

[3:6, 29a] Hogyan hallgatják ki a tanúkat? Beviszik őket egy szobába, és figyelmeztetik őket.⁷⁹ Akkor kiküldik őket, a legidősebbet kivéve, akinek [a bírák] azt mondják: „Mondd meg nekünk, honnan tudod, hogy ez és ez tartozik ennek és ennek?” Ha így válaszol: „Ő mondta nekem személyesen, hogy tartozik neki”; vagy: „Ez és ez mondta nekem, hogy ő tartozik nekem”; akkor nem mondott semmit, ha nem így mondja: „A mi⁸⁰ jelenlétünkben ismerte be neki, hogy tartozik neki kétszáz zuzzal.” Ez után a másik tanút is behívják, és ugyanígy kikérdezik. Ha a tanúságtételük megegyezik, akkor [a bírák] folytatják a tárgyalást.

3. Az ítélethozatal és kihirdetése

Ha ketten nem tartják bűnösnek, és egy annak tartja, akkor nem minősül bűnösnek; ha ketten bűnösnek tartják, és egy nem tartja annak, akkor bűnösnek minősül; ha egy bűnösnek tartja, egy nem, vagy ha ketten bűnösnek vagy ártatlannak tartják, de a harmadik azt mondja: „Nem tudom”, akkor megnövelik a bírák számát.

⁷³ Tágabb értelemben bármilyen állatversenyen állatot indító játékos.

⁷⁴ Rabbiniкус értelmezés szerint a szombatév termését meg lehetett enni, de nem lehetett eladni vagy megvenni.

⁷⁵ Kemény adókat kivető zsarnokok, akik miatt a rabbik engedélyezték a szombatévi termés befizetését adóban, de a vele való kereskedelmet továbbra sem.

⁷⁶ Vagyis csak férfiak.

⁷⁷ Régebben, állítólag még Hillél és Sámáj idejében készített misna-gyűjtemény, mely elveszett.

⁷⁸ Ű. m. lehetnek tanúk barátként vagy ellenségként is, mert nem fognak emiatt hamisan tanúzni. De bírák nem lehetnek, mert nem tudnának kiegyensúlyozottak, pártatlanok maradni.

⁷⁹ Szó szerint: megfélemlítik őket (hogy ne tanúskodjanak hamisan).

⁸⁰ Tehát nemcsak egyedül volt ott, hanem rajta kívül más tanú is volt.

[3:7] Ha megszületett az ítélet, akkor mindegyiküket behívják, és a bírák vezetője azt mondja: „Ez és ez, fel vagy mentve”; vagy: „Ez és ez, bűnös vagy.”

Honnan tudjuk, hogy [a bírák valamelyike] nem mondhatja, amikor kimennek: „Én a felmentő ítélet mellett voltam, ők ketten az elmarasztaló mellett, de mit tehettem a többség ellen?” Mert az ilyenről van megírva: „*Ne járj rágalalmazóként a te néped között*”,⁸¹ és még egyszer: „*A rágalmazó megjelenti a titkot.*”⁸²

4. Az utólagos jogorvoslat lehetőségei

[31a] Bármikor hoz bizonyítékot [valamelyik peres fél], az érvénytelenítheti az ítéletet. De ha azt mondták neki [a bírák]: „Bármilyen bizonyítékot hozol is, azt harminc napon belül kell hoznod”, és ő hoz harminc napon belül, az érvényteleníti az ítéletet. De harminc nap után már nem. Rabban Simon ben Gamaliél ezt mondta: És mit tegyen az, aki nem talált harminc napon belül, de utána igen?⁸³

[3:8] Ha azt mondták neki [a bírák]: „Hozz tanúkat!”, és ő azt felelte: „Nincs tanúm”; vagy azt: „Hozz bizonyítékot!”, és ő azt mondja: „Nincs bizonyítékom”, aztán pótlólag hozott bizonyítékot vagy talált tanúkat, az nem értékelhető.⁸⁴ Rabban Simon ben Gamaliél ezt mondta: És mit tegyen az, aki nem tudta, hogy vannak tanúk, de később megtalálta őket; vagy aki nem tudta, hogy van bizonyíték, de később talált?⁸⁵

Ha [valamelyik fél] látja, hogy el fogják ítélni, ezért azt mondja: „Engedjétek meg, hogy ez és ez meg ez és ez tanuskodjon értem”, vagy elővesz egy bizonyítékot az erszényéből, az nem vehető figyelembe.⁸⁶

III. Nem halálos és halálos ügyek eljárásrendje közötti azonosságok és különbségek

[4:1, 32a] Az anyagi és a halálos ügyek egyaránt nyomozást és vizsgálatot igényelnek,⁸⁷ ahogy írva áll: „*Egy törvényetek legyen!*”⁸⁸

Mi a különbség az anyagi ügyek és a halálos ügyek között?

Az anyagi ügyeket hárman [ítélik meg], a halálos ügyeket huszonhárman.

Anyagi ügyeket el lehet kezdeni akár a felmentő, akár az elmarasztaló ítéletet alátámasztó szempontok vizsgálatával; a halálos ügyeket a felmentő ítéletet alátámasztó szempontok vizsgálatával kell kezdeni.

⁸¹ 3Móz 19,16.

⁸² Péld 11,13. Vagyis az igaz, de titoknak minősülő információ kiadása a rágalmazás kategóriájába esik a bibliai jog szerint.

⁸³ Akkor is felülvizsgálható az ítéletet.

⁸⁴ Mert hamisíthatott bizonyítékot, vagy szerezhetett hamis tanúkat.

⁸⁵ Akkor mégis értékelhető.

⁸⁶ Még Rabban Simon ben Gamaliél véleménye szerint is, mert ha csak ilyenkor veszi elő, holott előtte is nála volt, akkor gyanús, hogy hamis bizonyíték, illetve hamis tanúk.

⁸⁷ Ti a tanúk kihallgatását, pl. a kölcsön összege, dátuma, helye felől.

⁸⁸ 3Móz 24,22, azaz az anyagi és a halálos ügyeket egyforma gonddal kell kivizsgálni, márpedig a halálos ügyekben kötelező a nyomozás és a vizsgálat: 5Móz 13,14.

Anyagi ügyekben egy fős többség dönthet akár a felmentő, akár az elmarasztaló ítélet felől; ezzel szemben halálos ügyekben a felmentő ítéletet egy fős, de az elmarasztaló ítéletet csak [legalább] kétfős többséggel lehet meghozni.

Anyagi ügyekben a felmentő és az elmarasztaló ítéletet egyaránt felül lehet vizsgálni [azaz meg lehet változtatni]; halálos ügyekben csak az elmarasztaló ítéletet lehet felmentőre változtatni, de fordítva nem.

Anyagi ügyekben mindenki érvelhet akár a vádlott felmentése, akár elmarasztalása mellett; halálos ügyekben mindenki⁸⁹ érvelhet a felmentése mellett, de elmarasztalása mellett nem mindenki.

Anyagi ügyekben az, aki az elmarasztaló ítélet mellett érvelt, később érvelhet a felmentés mellett is, és fordítva is; halálos ügyekben az, aki az elmarasztaló ítélet mellett érvelt, érvelhet a felmentés mellett később, de fordítva nem.⁹⁰

Anyagi ügyeket lehet tárgyalni nappal, és ítéletet hozni éjjel;⁹¹ halálos ügyeket lehet tárgyalni nappal, de az ítéletet is nappal kell hozni.

Anyagi ügyeket le lehet zárni ugyanazon a napon akár felmentő, akár elmarasztaló ítélettel; halálos ügyeket kedvező ítélettel le lehet zárni ugyanazon a napon, de kedvezőtlen ítélettel csak másnap.⁹² Ezért nem tartható tárgyalás szombat vagy ünnepnap előestéjén.⁹³

[4:2] Anyagi ügyekben, valamint tisztasági és tisztátalansági kérdést illető ügyekben a legkiválóbb [bíró véleményé]vel kezdjük; halálos ügyekben az oldalt [padokon] ülők [véleményé]vel.

Anyagi ügyek tárgyalására mindenki alkalmas; halálos ügyek tárgyalására nem mindenki alkalmas, csak papok, lévíták, és olyan izraelita [laikus]ok, akikkel papok házasság révén rokonságba kerülhetnek.⁹⁴

IV. A halálos ügyek eljárásrendje

1. A szanhedrin ülésrendje

[4:3, 36b] A szanhedrin egy félkör alakú szérúhöz⁹⁵ hasonlóan helyezkedik el, hogy mindannyian láthassák egymást, és két jegyzőkönyvvezető áll előttük, egyik a jobb, másik a bal oldalon, akik lejegyzik azok érveit, akik a felmentés, valamint akik az elmarasztalás mellett érvelnek.⁹⁶ Júda rabbi szerint hárman voltak: egy írta a felmentésre, egy másik az elmarasztalásra vonatkozó érveket, a harmadik pedig mindkettőt.

⁸⁹ Azok a tanítványok is, akik a bírák mögött szabadon maradt üres helyeken ülnek (ld. később a 37a-ban).

⁹⁰ Rási szerint ez a 4Móz 35,25-ön alapul, Maimonidész szerint a 2Móz 23,2-n. Mindkettő lényege, hogy a bírának igyekezniük kell inkább felmentő ítéletet hozni, ha lehetséges.

⁹¹ Elnyújtva a döntéshozatalt.

⁹² Hogy éjjel még felmerülhessen felmentő körülmény.

⁹³ Mert ha bűnösnek találják, nem hajthatják végre az ítéletet ünnepnapon vagy szombaton. Ebből az is kiderül, hogy az ügy „lezárása” alatt nem az ítélethozatalt, hanem az ítélet végrehajtását kell érteni. Mi több – a lázadó vén esetének kivételével – tilos az ítéletet felfüggeszteni.

⁹⁴ Vagyis más törzsbeliak, de tisztán izraelita származásúak (vö. 3Móz 21,13–15).

⁹⁵ A szérűk közepe mélyebben volt, tehát egy amfiteátrum szerű félkört kell elképzelni, ahol a külső sorok magasabban helyezkedtek el a belsőknél.

⁹⁶ Azért voltak ketten, hogy a hibáik kiküszöbölhetőek legyenek.

[4:4, 37a] Velük szemben három sorban ültek a bölcs tanítványok,⁹⁷ mindenki tudta a saját helyét.⁹⁸ Ha újabb bírót kellett kinevezni,⁹⁹ az első sorból választották, és ilyenkor a második sorból valaki beült ennek a helyére az első sorba, a harmadikból valaki ennek a helyére a második sorba, és az összegyűlt közönségből¹⁰⁰ választottak egyet ennek a helyére a harmadik sorba. Ő nem az előbbi által megüresedett helyre ült, hanem a neki megfelelő [utolsó] helyre.¹⁰¹

2. A tanúk figyelmeztetése

[4:5] Hogyan figyelmeztették a tanúkat? Halálos ügyekben behívták őket, és [így] figyelmeztették őket:¹⁰² „Ha az, amit mondasz, csak következtetésen alapul,¹⁰³ vagy hallomásból tudod,¹⁰⁴ vagy egy másik tanú szájából hallottad, vagy akár egy nagyon megbízható embertől: talán nem tudod, hogy végül nekünk alaposan ki kell vizsgálnunk a tanúságtételeket keresztkérdésekkel és nyomozással? Tudd meg tehát, hogy a halálos ügyek nem olyanok, mint az anyagi ügyek. Anyagi ügyekben lehet anyagi kárpótlást adni, de halálos ügyekben az ember a vérért felelős és az összes [meg nem született] leszármazottáért a világ végéig, mert így látjuk Kajin esetében, aki megölte a testvérét, amint írva áll: *’Testvéred vérei kiáltanak hozzám.*’¹⁰⁵ Nem azt mondja, *’testvéred vére’*, hanem *’testvéred vérei’*: vagyis az ő vére, és [meg nem született] leszármazottainak vére is. (Más értelmezés szerint a *’testvéred vérei’* arra utal, hogy a vére szétfröcskölt a kövekre és a fákra.) Mert az ember azért teremtett egyedül, hogy ezzel arra tanítson: aki egyetlen lelket is elpusztít Izraelben,¹⁰⁶ az Írás úgy tekinti, mintha egy egész világot elpusztított volna; aki pedig megőrzi egyetlen lelket Izraelben, az Írás úgy tekinti, mintha egy egész világot mentett volna meg.¹⁰⁷ Sőt [azért is teremtett egyedül az ember], hogy béke legyen az emberek között, hogy senki se mondhassa embertársának: *’Az én ősatyám nagyobb a tiednél’*; valamint hogy az eretnekek ne mondhassák: *’Több uralkodó erő is van a mennyben’*; tehát hogy a Szent – áldott legyen – nagyságát hirdesse. Mert ha valaki több pénzérmét veret egyetlen formával, az mind hasonlítani fog egymásra, de a

⁹⁷ Szintén félkörívben, de a földön. Minden sorban huszonhárman, azaz összesen hatvankilencen. Kiegészítő céllal voltak jelen, arra az esetre, ha az elmarasztaló szavazás csak egy főnyi szótöbbséggel lenne meg. Bár ehhez negyvennyolc is elég lett volna, mert a kiegészítést addig folytatták, amíg a hetvenegy főt elérik, azonban ezt nem tudták volna megfelelően elhelyezni a sorokban, mert ha két sorba rendezik, akkor huszonnégyen lettek volna egy sorban, és ez nagyobb lett volna, mint a Szanhedrin sorai, három tizenhat fős sor túl kicsi lett volna, két huszonhárom és egy kétfős sorba rendezve sem lett volna jó. (Rási)

⁹⁸ Rangjuk sorrendjében ültek.

⁹⁹ Mert meghalt egy, vagy ki kellett egészíteni a bíróságot.

¹⁰⁰ Ugyanis a bíróság tagjai mögött írástudókból álló nagyszámú közönség állt.

¹⁰¹ A többiek ilyenkor egygel arrébb ültek.

¹⁰² Szó szerint: megfélemlítik őket (hogy ne tanúskodjanak hamisan).

¹⁰³ Azaz nem látta-hallotta, hanem csak következtet rá. A *G'mará* a következő illusztrációt adja: Ha a tanú látta, hogy két ember bement egy házba, az egyiknél egy kard volt, ő nemsokára kijött véres karddal, elment, majd a tanú belépve a másikat karddal leszúrva találja, nem tehet tanúságot arról, hogy gyilkosság történt, mert ez csak egy következtetés. Vagyis a rabbinikus jog nem engedi meg az „Occam borotvájának” alkalmazását a ténymegállapításban, hanem csak szem- és fültanúságot fogad el.

¹⁰⁴ Pletykából, szóbeszédből.

¹⁰⁵ 1Móz 4,10, a vér (*dam*) többes számban áll (*damé*) a bibliai versben.

¹⁰⁶ Egyes kéziratokból hiányzik az „Izraelben” szó (vagyis minden emberre vonatkozik).

¹⁰⁷ Ti. az egész emberiség egyetlen embertől származott.

Királyok Királyainak Királya, a Szent – áldott legyen – minden embert az első ember mintájára formált, és azok mégsem lettek teljesen egyformák. Ezért minden egyes embernek jogában áll azt mondani: a világ értem lett teremtvé. Erre esetleg azt mondod: 'Hát akkor miért vegyük ma-gunkra ezt a felelősséget?'¹⁰⁸ Hát nincs megírva: 'Bizonyosság lehetne, hogy látta, vagy tudja: de meg nem jelenti azt...?'¹⁰⁹ Ha pedig azt mondanád: 'Miért legyek én bűnössé ennek az embernek a vére miatt?'¹¹⁰ – bizony mégis meg van írva: 'Mikor a gonoszok elvesznek, örvendezés van!'¹¹¹

3. A tanúk kihallgatása és vizsgálata

[5:1, 40a] Hét vizsgálódó kérdést szoktak¹¹² föltenni nekik:¹¹³ Melyik évhétben?¹¹⁴ Melyik évben? Melyik hónapban? A hónap melyik napján? Milyen napon?¹¹⁵ Melyik órában? És hol? Jósze rabbi szerint: Melyik napon? Melyik órában? És hol? Ismerted őt?¹¹⁶ És figyelmeztetted őt?¹¹⁷ Idegen [isten] imádásának esetében pedig: Mit imádott? Mivel imádta?

[5:2] Minél alaposabb a keresztkérdések feltétele, annál dicséretre méltóbb a bíró. Egyszer megtörtént, hogy Ben Zakkaj kikérdezte [a tanúkat] egészen a fügék száráig.¹¹⁸

Mi a különbség a „vizsgálat” (*hákirót*)¹¹⁹ és a „keresztkérdések” (*b'dikót*) között? A „vizsgálat” esetén, ha az egyik tanú azt mondja: „Nem tudom”, akkor a tanúságtételük érvénytelen. A „keresztkérdés” során azonban, ha az egyik tanú azt mondja, „nem tudom”, vagy akár mindkettő azt mondja, „nem tudjuk”, a tanúságtételük érvényes. De ha ellentmondanak egymásnak akár a „vizsgálat”, akár a „keresztkérdések” során, akkor a tanúságtételük érvénytelen.

[5:3] Ha az egyik azt mondja: „a hónap másodikán”, a másik azt: „harmadikán”, a tanúságtételük érvényes; mert az egyik tudhatta, hogy meghosszabbították a hónapot, a másik nem tudhatta. De ha az egyik azt mondja: „a harmadik napon”, a másik azt: „az ötödik napon”, akkor a tanúságtételük érvénytelen. Hasonlóan, ha az egyik azt mondja: „a nap második órájában”, a másik

¹⁰⁸ Ti. ha ennyire nagy a morális felelősség, akkor egyáltalán miért tegyünk tanúságot egy halálbüntetés érdekében?

¹⁰⁹ 3Móz 5,1: „...akkor hordozza bűnének terhét.”

¹¹⁰ Vagyis hogy akkor jobb megszegni a Törvényt, és nem tanúskodni, mint részesnek lenni egy ember halálában.

¹¹¹ Péld 11,10.

¹¹² Ti. a bírák.

¹¹³ Ti. a tanúknak.

¹¹⁴ A legutóbbi *jóvel* (jubileumi) évtől számítva.

¹¹⁵ A hét melyik napján.

¹¹⁶ Rási: a gyilkost; Maimonidész és mások: a vádlottat; Hananel rabbi: a gyilkost és vádlottat.

¹¹⁷ Hogy ti. a gyilkosság halálbüntetést von maga után. Mivel ugyanis a tudatlanságból elkövetett bűnért áldozatvitellel ki lehetett váltani a halálbüntetést, a tanúknak a tudatosságot is bizonyítaniuk kellett, ez pedig csak akkor volt lehetséges, ha a tanú a bűn elkövetése előtt figyelmeztette a bűnöst tette következményeire. Így az utolsó két kérdés a „nyomozáshoz” (*d'risot*) tartozik, amely egyrészt ugyanúgy zajlott, mint a „vizsgálat” (*hákirót*), vagyis a tanúságtétel érvénytelen, ha valamelyik tanú nem tud felelni a kérdésekre; másrészt ugyanúgy, mint a keresztkérdések feltevése (*b'dikót*), amikor is a tanúk cáfolat esetén nem vonható felelősségre a megtorlás miatt.

¹¹⁸ Melyek a fán voltak, amely alatt a gyilkosságot elkövették.

¹¹⁹ A *hakirot* az időre és a helyre vonatkozó kérdéseket, a *b'dikót* pedig a körülményekre vonatkozó keresztkérdéseket jelenti a kommentárok szerint.

ezt: „a nap harmadik órájában”, akkor a tanúságtételük érvényes;¹²⁰ de ha az egyik azt mondja: „a harmadik órában”, a másik pedig azt: „az ötödikben”, akkor a tanúságtételük érvénytelen.¹²¹ Júda rabbi szerint érvényes; de ha az egyik azt mondja: „az ötödikben”, a másik pedig: „a hetedikben”, akkor a tanúságtételük érvénytelen, mert az ötödikben a nap még keletre van, de a hetedikben már nyugatra.

[5:4] Ezután behívják a másik tanút, és [ugyanígy] kikérdezik.

4. Az ítélethozatal

Ha a tanúságtételük megegyezik, elkezdik a [vádlott felmentése] érdekében zajló eljárást.¹²² Ha valamelyik tanú azt mondja: „Van mondanivalóm az ő érdekében”; vagy egy tanítvány azt mondja: „Van egy érvem ellene” – elhallgattatják.¹²³ De ha egy tanítvány így szól: „Van mondanivalóm az ő érdekében”, akkor fölültetik a többi [bíró] közé,¹²⁴ és aznap már nem is ül onnan [vissza] lejjebb. Ha mondandójában van lényeges, azt figyelembe veszik. Ha pedig maga [a vádlott] mondja azt: „Fel tudok hozni valamit a magam érdekében”, figyelembe veszik, feltéve, hogy mondandójában van lényeges.¹²⁵

[5:5] Ha nem találják bűnösnek, felmentik, ha nem [mentik fel], akkor elnapolják [a tárgyalást] a következő napra, amíg ők [a bírák] párokban visszavonulnak, keveset esznek, nem isznak bort egész nap, és az éjszaka folyamán megbeszélik az ügyet. Másnap korán reggel újra összegyűlnek a bíróságon. Aki a felmentés mellett van, nyilatkozik: „Én ártatlannak tartom, és kitarok véleményem mellett”; aki az elmarasztaló ítéletet vallja, nyilatkozik: „Én bűnösnek tartom, és kitarok véleményem mellett.” Ha valaki az elmarasztaló ítélet mellett van, az érvelhet később a felmentés mellett; de fordítva nem. Ha hibát követnek el, a két jegyzőkönyvvezető figyelmezteti őket.

Ha nem találják bűnösnek, felmentik. Ha nem [mentik fel], akkor felállva szavaznak. Ha tizenketten felmentik, tizenegyen elítélik, akkor felmentik. Ha tizenketten elítélik, és tizenegyen felmentik;¹²⁶ vagy ha tizenegyen elítélik, és tizenegyen felmentik, egy pedig azt mondja, „nem tudom”; vagy akár, ha huszonketten felmentik vagy elítélik, de egy azt mondja, „nem tudom”,¹²⁷ akkor megnövelik a bírák számát. Meddig lehet növelni a bírák számát?¹²⁸ Kettesével egészen hetvenegy főig.

Ha harminchat felmenti, és harmincöt elítéli, akkor felmentik. De ha harminchat elítéli, és harmincöt felmenti, akkor a két oldal addig vitatja tovább az ügyet, amíg az elítélők egyike egyet nem ért azokkal, akik felmentik.¹²⁹

¹²⁰ Mert egy órányit tévedhet az ember.

¹²¹ Mert két órát már nem valószínű, hogy téved az ember.

¹²² Vö. 1:6, 4:1, mely szerint először a felmentésre irányuló eljárást kell lefolytatni.

¹²³ A tanú nem szólhat meg tanúvallomása után többet, még a felmentés érdekében sem, mert ezt esetleg azért tenné, hogy elkerülje az összejátszás vádjának lehetőségét tanúvallomásával kapcsolatosan.

¹²⁴ Mert azok nem a földön, hanem székeken ültek.

¹²⁵ A vádlott védőbeszédhez való jogát a Tóra kifejezetten nem rögzítette, de úgy tűnik, evidensnek vették.

¹²⁶ Ez nem elegendő, mert az elítéléshez két fős szótöbbség kell.

¹²⁷ Mert a tartózkodó bíró jelen nem lévőnek számít, márpedig a halálos ítélethez legalább 23 bírónak kell lennie.

¹²⁸ Ha a két új bíró sem ért egyet, és így nem változik a szavazati arány.

¹²⁹ Fordítva ugyanis már nem lehet, ld. fent.

5. Az ítélet végrehajtása (megkövezés esetén), jogorvoslati lehetőségek

[6:1, 42b] Amikor a tárgyalás befejeződik, [az elítéltet] kivezetik, hogy megkövezzék. A megkövezés helyszíne a bíróságon kívül van,¹³⁰ amint írva áll: „*Vidd ki az átkozódót.*”¹³¹

A bíróság ajtajában áll egy ember kezében egy kendővel, egy lovas is áll látótávolságra tőle, és ha valaki¹³² azt mondja: „Én még fel tudok hozni valami [további]t a mentiségére”, akkor [a kendős] meglengeti a kendőt, a lovas pedig odavágtat, és megállítja őket.¹³³ Ha ő maga [a vádlott] azt mondja: „Még fel tudok hozni valamit a mentiségemre”, visszahozzák, akár négyszer-ötször is, feltéve, hogy van valami érdemleges abban, amit mond.

[43a] Ha ártatlannak találják, felmentik; de ha nem, megy tovább, hogy megkövezzék. Egy kikiáltó megy előtte: „Ez és ez, ennek és ennek a fia megy ki, hogy megkövezzék, mert ezt és ezt tette, ez és ez meg ez és ez a tanúk. Aki bármit fel tud hozni a mentiségére, jöjjön és mondja el!”

[6:2, 43b] Amikor már csak körülbelül tíz könyöknyire van a megkövezés helyétől, azt mondják neki: „Tegyé! megvallást!”,¹³⁴ mert ez a gyakorlat minden kivégzendőnél, hogy megvallást tesznek, ugyanis aki megvallást tesz, az részesül az eljövendő világban.¹³⁵ Még Áchán esetében is ezt találjuk, hogy Jósua azt mondta neki: „*Fiam, adj dicsőséget, kérlek, az Úrnak, Izráel Istenének, és tégy néki vallást!*”¹³⁶ Áchán pedig így válaszolt Jósuanak: „*Bizony én vétkeztem az Úr ellen, Izráel Istene ellen, és ezt s ezt cselekedtem!*”¹³⁷ És honnan tudjuk, hogy megvallása engesztelést szerzett neki? E szavakból: „*Jósua így szólt: Miért rontottál meg minket? Rontson meg téged e napon az Úr!*”¹³⁸ – vagyis „*e napon*” meg lesz rontva, de nem lesz megrontva az eljövendő világban.

És ha nem tudja, mit valljon meg, azt mondják neki: „Mondd ezt: legyen a halálom bűnhődés minden bűnömért!”¹³⁹ Júda rabbi azt mondta: Ha tudja, hogy hamisan tanúskodtak ellene, mondhatja ezt: „Legyen a halálom bűnhődés minden bűnömért, kivéve ezt!” Azt mondták neki [a Bölcsék]: Így mindenki ezt fogja mondani, hogy tisztázza magát.

[6:3, 44b] Mikor körülbelül négy könyöknyire van a megkövezés helyétől, leveszik róla a ruháit.¹⁴⁰ A férfit előlről eltakarják, a nőt előlről és hátulról is eltakarják, ez Júda rabbi véleménye. De a Bölcsék ezt mondják: A férfit meztelenül kövezik meg, a nőt nem meztelenül kövezik meg.

[6:4, 45a] A megkövezés helye kétszer olyan magas,¹⁴¹ mint egy ember. Az egyik tanú belökte

¹³⁰ Úgy is értendő, hogy a bíróság nem vesz részt a kövezésen, hanem a helyén marad, és a továbbiakban felmerülhet észrevételeket tárgyalja, lásd alább.

¹³¹ 3Móz 24,14.

¹³² Rási szerint ez csak a bírák egyike lehet (nem bárki).

¹³³ Hogy ne hajsák végre a kivégzést, amíg a bíróság meg nem tárgyalja az új észrevételt.

¹³⁴ Erről és minden más bűnéről.

¹³⁵ Az eljövendő világban való részesülés a rabbinikus nyelvezetben ugyanaz, mint az üdvözülés a keresztény fogalomhasználatban.

¹³⁶ Józ 7,19.

¹³⁷ Józ 7,20.

¹³⁸ Józ 7,25.

¹³⁹ Vö. Lk 23,39–43, 1Kor 5,5, Róm 6,7 (a görögben: „aki meghalt, felmentést nyert bűne alól”).

¹⁴⁰ Maimonidész szerint azért, hogy ezzel is gyorsítsák a halálát, rövidítsék a szenvedését; de a Talmud az Írásra alapozza.

¹⁴¹ Azaz hat könyöknyi (kb. 3 méter).

a csípőjénél. Ha megfordult és a szívére esett, akkor a hátára fordították.¹⁴² Ha már meghalt [az eséstől], akkor [az első tanú] teljesítette [a feladatot];¹⁴³ ha nem, akkor a második tanú megfogta a követ,¹⁴⁴ és a mellkasához vágta.¹⁴⁵ Ha ettől meghalt, akkor teljesítette [a feladatot]. Ha nem, akkor egész Izrael követte meg, mert írva áll: „A tanúk keze legyen első rajta, hogy megöletessék, és azután mind az egész nép keze.”¹⁴⁶

[6:5, 45b] Mindenkit, akit megköveznek, utána fölakasztják, ez Eliézer rabbi véleménye. De a Bölcsék szerint csak az istenkáromlót és a bálványimádót akasztják föl. A férfit arccal a szemlélők felé akasztják föl, de a nőt arccal az akasztófa felé akasztják föl Eliézer rabbi véleménye szerint. De a Bölcsék szerint csak férfit akasztanak föl, nőt nem. Erre Eliézer rabbi azt mondta nekik: Simon ben Setách talán nem akasztott föl nőket Askelónban? Azzal vágta vissza neki: Nyolcvan nőt akasztott föl, pedig egy napon nem szabadna két [gonosztevőt] sem elítélni!¹⁴⁷

[6:6, 46a] Hogyan akasztják föl?¹⁴⁸ Az oszlopot a földbe süllyesztve állítják föl, [a tetején] egy elágazó résszel. Összekötözi [az első tanú] a kezeit, egyiket a másikra, és azoknál fogva fölakasztja. Jósze rabbi szerint az oszlopot a falhoz támasztják, és úgy akasztja föl rá, mint a hentesek szokták. Rögtön utána leveszik. Ha fönmaradna éjszakára, áthágnának egy tiltó parancsot, mert írva áll: „Ne maradjon éjjel az ő holtteste a fán, hanem temesd el azt még azon a napon [mert átkozott Isten előtt (átok Isten ellen)]”¹⁴⁹ – mintha azt mondanánk: miért akasztották föl?, mert megátkozta a Nevet –, és így a menny neve meg lenne szentségtelenítve.¹⁵⁰

[6:7 (6)] Méir rabbi azt mondta [erről]:¹⁵¹ Mikor szenved az ember,¹⁵² milyen kifejezést használ a S'chiná?¹⁵³ „A fejem [nem] könnyű¹⁵⁴ nekem, a karom [nem] könnyű nekem.” Ha Isten ennyire

¹⁴² Hogy lássák, meghalt-e az eséstől.

¹⁴³ Ti. a köteleességét, mert a Tóra szerint a kivégzés elkezdése a tanúk feladata.

¹⁴⁴ „A” követ, ugyanis azt előre elkészítették. Nagy és nehéz kő volt, két ember kellett a felemeléséhez.

¹⁴⁵ Szó szerint: „rátette”.

¹⁴⁶ 5Móz 17,7. A tórai szabály, miszerint a halálbüntetés végrehajtását a tanúknak kell elkezdeniük, még jobban megnövelte a tanúságtétel felelősségének súlyát, vö. Jn 8:7-9.

¹⁴⁷ Vagyis tette nem volt törvényes, ezért nem lehet rá precedensként hivatkozni. Egyébként az egyedi eljárást a varázslás rendkívüli elterjedése tette indokoltá a zsidó nők között. Azért kényszerült egy napon kivégezni őket, hogy hozzátartozóiknak ne legyen lehetőségük kiszabadítani őket; majd elrettentésül akasztotta föl mindegyiküket.

¹⁴⁸ Miután megkövezték, tehát már csak a holttestét. Ennek az eljárásnak semmi köze sincs a keresztre feszítéshez, ami egy római kivégzési mód volt.

¹⁴⁹ 5Móz 21,23. Az itt szereplő „k'lálá Elohim” kifejezést a Misna genitivus obiectivusként értelmezi: „átok Isten ellen”.

¹⁵⁰ Vagyis a Misna értelmezése szerint a fán függő holttest átok Isten ellen, ezért hamar le kell venni, mert olyan, mint egy káromlás.

¹⁵¹ Ti. a „k'lálá Elohim” kifejezés magyarázataként.

¹⁵² A bűn következtében, pl. a kivégzéskor.

¹⁵³ Számos kiadás itt kihagyja a S'chiná (isteni Jelenlét) szót, és helyette a „lásón” (nyelv) szót használja, de ez a Jelenlétre értendő (egyes kiadások azt is beszúrók: „kivjáchól”, „ha lehet így mondani”).

¹⁵⁴ Lefordíthatatlan szójáték a kal (könnyű) és a k'lálá (átkoz = könnyűnek mond) kifejezésekkel. Meglehetősen rejtélyes, hogy Méir rabbi mit is akar ezzel mondani, a G'mará a 46b-ben több értelmezéssel is megpróbálkozik (egyes középkori kommentátorok szerint itt Jézusra is utaló részek vannak: olyan ez, mint egy ikerpár, az egyik király volt, a másik rabló. A király felakasztotta a rablót, de akik látták, azt mondták: „Felakasztották a királyt”, mire a király levetette. Vagyis: az ember Isten képmása, ezért ha az embert meggyalázzák, olyan, mintha Istent gyaláznák, ezért kell levenni gyorsan a fáról.)

szomorú a gonosz kiontott vére miatt, mennyivel (*kal*¹⁵⁵ *vachomer*) szomorúbb az igaz vére miatt! És nemcsak emiatt [a bűnöző miatt] mondták [a Bölcsek], hanem hogy aki hagyja a halottját [temetetlenül] feküdni éjszaka, áthág egy tiltó parancsot. De ha a tiszteletadás miatt hagyta feküdni éjjel, hogy koporsót vagy leplet készítsen neki, akkor nem történt törvényszegés.

6. A kivégzettek eltemetése

[A kivégzettet] nem temették atyáinak sírboltjába, hanem a bíróság két temetkezési helyet jelölt ki, az egyiket a lefejezetteknek és a megfojtottaknak, a másikat a megkövezetteknek és az elégetetteknek.¹⁵⁶

Amikor a test már teljesen lebomlott, a csontokat összegyűjtötték, és eltemették a megfelelő helyükre.¹⁵⁷ Aztán¹⁵⁸ a rokonok eljöttek, és üdvözölték a bírákat és a tanúkat, mintha azt mondanák: nincs a szívünkben semmi ellenetek, mert igaz ítéletet hoztatok. [46b] És nem tartották meg a siratási szertartásokat,¹⁵⁹ hanem [csak] meggyászolták,¹⁶⁰ mert a gyászt csak a szív hordozza.

V. A kivégzések négy halálneme

[7:1, 49b] Négy halál[nem] van bíróságra (*béth dín*) bízva:¹⁶¹ megkövezés, elégetés, kard, megfojtás.¹⁶² Simon rabbi így sorolta fel: elégetés, megkövezés, megfojtás, kard.

Ez [volt, fentebb] a megkövezés parancsa.

[7:2, 52a] Az elégetés¹⁶³ parancsa: akit erre ítélték, azt trágyába süllyesztették hónaljig. Egy durva szövetet egy lágyabb szövetre tettek, körültekerték a nyakán, és a két szabad végét meghúzták két ellenkező irányba, hogy kénytelen legyen kinyitni a száját. Akkor meggyújtottak egy kanócot, és leengedték a torkába, úgyhogy belement a testébe, és elégette a belső részeit. Júda rabbi azt mondta: Így előfordulhatott, hogy a kezüktől hal meg,¹⁶⁴ és nem a tűztől, ahogy elő volt írva. Ezért [szerinte] így csinálták: széthúzták a száját fogókkal akarata ellenére, meggyújtottak egy kanócot, és leengedték a torkába, úgyhogy belement a testébe, és elégette a belső részeit.

Eleázár ben Cádók rabbi szerint egyszer megtörtént, hogy egy pap lánya paráználkodott, és rőzsekötegekkel vették körül, úgy égették el. De [a Bölcsek] azt felelték neki: ez azért történt, mert abban az időben a bíróság nem ismerte jól a törvényt.

[7:3, 52b] A kard általi kivégzés parancsa: az elítéltet lefejezték karddal, ahogy a világi hatal-

¹⁵⁵ Ismét a „*kal*” szó, tehát a szójáték folytatódik.

¹⁵⁶ Ez a négyféle kivégzési mód létezett a Tórára épülő hagyományban.

¹⁵⁷ A családi sírba.

¹⁵⁸ A kommentár szerint még az első eltemetés után (nem az előző mondatban említett végső temetés után).

¹⁵⁹ Egy hétig, majd harminc napig, majd tizenkét hónapig (egyre csökkenő intenzitással).

¹⁶⁰ Ahogyan a temetés előtt szokták.

¹⁶¹ Ti. van olyan bűn, aminek a halálbüntetését Isten hajtja végre, azaz nincs emberi bíróságra bízva, hanem „a menny kezében van”. A 40 és 60 év közötti korai halált a zsidóságnak valamilyen eltitkolt bűn isteni büntetésének tekintették.

¹⁶² A legsúlyosabbtól az enyhébb felé halad a felsorolás.

¹⁶³ Elégetéssel való kivégzést kizárólag két esetben írt elő a Tóra: ha pap lánya paráználkodott, vagy ha valaki anyát és lányát egymás mellé feleségül vett.

¹⁶⁴ Ti. megfullad, mielőtt bedobnák a kanócot, vagy az elégetné a belső szerveit.

mak szokták. Júda rabbi azt mondta: Ez gonosz megaláztatás;¹⁶⁵ valójában a fejét egy fatönkre tették, és fejszével választották el. Azt felelték neki: Nincs megalázóbb, mint ez a halál.

A megfojtás parancsa: akit erre ítélték, azt trágyába süllyesztették hónaljig. Egy durva szövetet egy lágyabb szövetre tettek, körültekerték a nyakán, és a két szabad végét meghúzták két ellenkező irányba, míg kiment a lelke.

1. A megkövezéssel büntetendő bűnök felsorolása

[7:4, 53a] Ezeket kövezték meg: aki vérfertőzést követ el az anyjával, az apja feleségével vagy a menyével; aki szexuálisan egyesül egy férfival vagy egy állattal; a nőt, aki szexuálisan egyesült egy állattal; a káromlót; a bálványimádót; aki magvát a Molochnak adta; a halottidézőt; az igézőt;¹⁶⁶ a szombat megszenteltelenítőjét; aki megátkozta apját vagy anyját; aki eljegyzett szűzlánnyal követ el házasságtörést; aki [egyéneket bálványimádásra] csábít; aki [egy egész várost bálványimádásra] eltévelyít;¹⁶⁷ a varázslót; a „*pártütő és makacs fiút*”.

2. A megkövezéssel büntetendő bűnök részletezése

(1) Szexuális erkölcsatlenségek

Aki vérfertőzést követ el az anyjával, az megérdemli [ezt] a büntetést az anyja miatt, és [mint] apjának felesége miatt is.¹⁶⁸ Júda rabbi szerint csak az anyja miatt. Aki vérfertőzést követ el apjának feleségével, az megérdemli [ezt] a büntetést apja felesége miatt, és [mint] egy házas nő miatt is, akár az apja életében, akár a halála után [teszi], akár eljegyzett feleség,¹⁶⁹ akár házas feleség státuszában.¹⁷⁰ Aki vérfertőzést követ el a menyével, az megérdemli [ezt] a büntetést a menyé miatt, és [mint] egy házas nő miatt is, akár a fia életében, akár a halála után [teszi], akár eljegyzett feleség, akár házas feleség státuszában.

[54a] Azt, aki férfival vagy állattal szexuálisan egyesül, vagy azt a nőt, aki állattal egyesül, meg kell kövezni. De ha az ember bünt követett is el, mennyiben követett el bűnt az állat? Azonban mivel az ember általa csábított el, az Írás megparancsolta, hogy az állat is köveztessék meg. A másik oka ennek: nehogy az állat ott járkaljon [később] az utcán, és az emberek azt mondják: „Ez az az állat, ami miatt ezt és ezt megkövezték.”

(2) Istenkáromlás

[7:5, 55b] A káromlót [megkövezik], de csak akkor, ha kiejtette a Nevet. Jósua ben Korcha azt mondta: [56a] A [tárgyalás] egész napján a tanúkat úgy kell kikérdezni, hogy a Név helyett

¹⁶⁵ Mert szerinte nem szabad a római szokást követni.

¹⁶⁶ Szó szerint: „tudó”.

¹⁶⁷ Az előbbi *'mesziht'*-nek, utóbbit *'máddiá'*-nak nevezik.

¹⁶⁸ Ennek csak akkor van külön jelentősége, ha nem szándékosan tette, mert ebben az esetben nem halt meg, de kétszeres áldozatot kellett bemutatnia.

¹⁶⁹ *Aruszá*. A zsidó házasságkötés ugyanis két lépésben történt: az *érúszin* olyan formálisan is megpecsételt eljegyzést jelentett, amelyből már csak válólevél (*get*) adásával, azaz szabályos válással lehetett kilépni, de a házaspár még nem egyesültek szexuálisan; a *nissúin* („hazavitel”) pedig a teljes házasság állapota volt, miután megtörtént a szexuális egyesülés.

¹⁷⁰ *Nesúá*.

valami helyettesítőt mondanak, így: „Bárcsak Jósze megverné Jószt.”¹⁷¹ Amikor a tárgyalás véget ért, nem erre a tanúságtételre végezték ki a vádlottat,¹⁷² hanem mindenkit kiküldtek, majd azt mondták a fő tanúnak: „Mondd ki szó szerint, hogy mit hallottál!” Ekkor megtette,¹⁷³ mire a bírák fölálltak, és megszagatták a köpenyeiket, és ezt a szakítást nem szabad megvarrni. Ekkor a második tanú azt mondta: „Én is hallottam ezt”;¹⁷⁴ majd a harmadik is azt mondta: „Én is hallottam ezt.”

(3) Bálványimádás

[7:6, 60b] Aki bálványimádásban vesz részt [azt megkövezik]: mindegy, hogy szolgálja, áldozatot mutat be neki, illatáldozatot éget, italáldozatot önt, meghajol előtte, elfogadja istenként, vagy azt mondja neki: „Te vagy az istenem.” De aki [csak] átöleli, megcsókolja, felsöpri vagy felmossa a padlót előtte, lemossa, megkeni olajjal, felöltözteti, feladja a cipőjét, tiltó parancsot hág át.¹⁷⁵ Aki esküszik vagy megerősít [valamit] a nevével, tiltó parancsot hág át. Aki levetkőzik a Báál-Peór előtt: ez annak az imádása. Aki követ dob Mercurisra: ez annak imádása.

[7:7, 64a] Aki a magvából¹⁷⁶ ad a Molochnak, nem érdemel [megkövezést], csak akkor, ha elviszi a Molochnak, és átviszi a tűzön. Ha odaadta a Molochnak, de nem vitte át a tűzön, vagy fordítva, akkor nem kövezik meg, csak ha mindkettőt megtette.

(4) Halottidézés és igézés

A halottidéző (*báál óv*): ez a Pithom (*Püthón*),¹⁷⁷ aki a hónaljából [hónaljai közül?] beszél.¹⁷⁸ Az igéző (*jiddóni*) a szájával beszél. Ezt a kettőt meg kell kövezni. De aki tőlük érdeklődik, [csak] [tiltó] figyelmeztetést (*ázhára*) hág át.¹⁷⁹

(5) A szombat megszenteltelenítése

[7:8, 66a] Aki megszentelteleníti a szombatot, [megkövezik] abban az esetben, ha bűne kiirtást (*karet*) érdemel, amennyiben szándékos, és bűnéért való áldozat[ra kötelezik], ha nem szándékos.

(6) A szülők megátkozása

Aki apját vagy anyját átkozza, nem büntetik [megkövezéssel], csak ha a Névvel mond átkot. Ha helyettesítő [neve]t használ, Méir rabbi szerint megérdemli [a megkövezést], de a Bölcsék szerint nem.

¹⁷¹ A kommentátorok szerint a Jósze név azért jó helyettesítő, mert négy betűből áll, mint Isten neve, és betűinek számértéke éppúgy 81, mint az Elohim (Isten) szóé.

¹⁷² Hiszen így még nem volt bizonyított az istennév kiejtése.

¹⁷³ Azaz használta az istennevet!

¹⁷⁴ De ő már nem használta az istennevet.

¹⁷⁵ Ezért nem végzik ki.

¹⁷⁶ Azaz utódai, gyermekei közül.

¹⁷⁷ Vö. Csel 16,16.

¹⁷⁸ Hasbeszélő?

¹⁷⁹ Ez nem jár halálbüntetéssel.

(7) Eljegyzett szűz lány megbecstelenítése

[7:9, 66b] Aki szexuálisan egyesül egy eljegyzett lánnyal, nem [megkövezéssel] büntetik, csak ha [a lány] *náárá*,¹⁸⁰ szűz (*b'tulá*), el van jegyezve, és apja házában él.¹⁸¹ Ha két ember erőszakolta meg, az elsőt megkövezik, a másodikat megfojtják.¹⁸²

(8) Csábítás idegen istenek imadására

[7:10, 67a] Aki [egyéneket bálványimádásra] csábít (*mészíth*): ez olyan magánember (*hedjót*),¹⁸³ aki magánembert csábít [bálványimádásra] így beszélve: „Itt és itt van egy szobor, így eszik, így iszik, és oly sok jót tesz, és oly sok ártalmat.”

Nem lehet rejtett tanúkat¹⁸⁴ igénybe venni senkinek a csapdába ejtésére, akire a Tóra halálbüntetést szab ki, kivéve ezt az egyet. Ha [egyszerre] kettőt csábít [bálványimádásra], azok a tanúk ellene, a bíróság elé viszik, és megkövezik. De ha csak egy embert csábított [bálványimádásra], akkor annak azt kell felelnie: „Vannak barátaim, akik szintén szeretnék ezt tenni [gyere, mondd el nekik is].” De ha az ravasz, és abbahagyja a beszédet azok előtt,¹⁸⁵ akkor tanúkat rejtenek el egy függöny mögött, és az, akit [bálványimádásra csábított], így szól hozzá: „Mondd el nekem most négy szemközt.” Amikor a csábító megteszi ezt, ő így felel: „Hogyan is hagyhatnánk el a mi Istenünket, aki a mennyben van, hogy elmenjünk fát és köveket szolgálni?”; és ha erre az visszavonja [amit mondott], az jó. De ha úgy válaszol: „Nekünk ez [a bálványimádás] kötelességünk, illendő számunkra”; akkor a tanúk előjönnek a függöny mögül, elviszik a bíróság elé, és megkövezik. Ha azt mondta: „imádni fogom”; vagy „elmegeyek és imádom”; „menjünk és imádjuk”; „áldozatot mutatok be neki”; „elmegeyek és áldozatot mutatok be neki”; „menjünk, mutassunk be neki áldozatot”; „illatáldozatot mutatok be neki”; „elmegeyek és illatáldozatot mutatok be neki”; „menjünk, mutassunk be neki illatáldozatot”; „italáldozatot mutatok be neki”; „elmegeyek és italáldozatot mutatok be neki”; „menjünk, mutassunk be neki italáldozatot”; „le fogok borulni előtte”; „elmegeyek és leborulok előtte”; „menjünk és boruljunk le előtte”, bűnösnek minősül.

Az eltévélyítő (*máddiách*): az, aki azt mondja: „Menjünk, és imádjunk bálványokat!”

(9) Varázslás

[7:11] A varázsló: az, aki valóságos mágiát űz, megérdemli [a megkövezést]; de ha csak illuzionista, akkor nem.

Akiva rabbi azt mondta Jósua rabbi nevében: Ha ketten uborkát gyűjtenek [varázslással], az egyiket meg kell büntetni, a másikat föl kell menteni: aki ténylegesen összegyűjti őket, az büntetést érdemel, de aki csak látszatot hoz létre, az fölmentendő.

¹⁸⁰ Olyan lány, akinek életkora 12 és 12,5 év közé esik.

¹⁸¹ Tehát még nem adták át a vőlegény követeinek, akik elviszik hozzá (Rási).

¹⁸² Mert az elsőnél még szűz volt, a másodiknál már nem.

¹⁸³ Laikus, vagyis nem ordinált bíró, vén vagy más tisztségviselő. Az arámi *hedjót* szó a görög *idiotész* átvétele: magánember.

¹⁸⁴ Ti. *agent provocateur*-öket, ld. alább.

¹⁸⁵ Hogy ne lehessen két tanú ellene.

(10) Ifjúkori kicsapongás és lázadás

[8:1, 68b] A „*pártütő és makacs fiú*”. Mikor bűnös valaki mint „*pártütő és makacs fiú*”?¹⁸⁶ Attól fogva, hogy két szál szőre kinő, addig, amíg egész körszakállja nem lesz (ezen a nemi szervek szőrzetét kell érteni, de a Bölcsék illedelmes nyelvezetet használtak), mert írva áll: „[*Ha valakinek pártütő és makacs] fia van*”;¹⁸⁷ [tehát] nem lánya; „*fia*”, [tehát] nem [felnőtt] férfi. A kisgyermek (*kátón*) is ártatlan, mert még nem esik a parancsolatok hatálya alá.¹⁸⁸

[8:2, 70a] Milyen esetben bűnös? Ha megesszik egy *tártémár*¹⁸⁹ húst, és megiszik egy fél *lóg*¹⁹⁰ itáliai bort.¹⁹¹ Jósze rabbi szerint egy *máné*¹⁹² húst és egy *lóg* bort. Ha vallási esemény vagy a hónap meghosszabbítása miatt összegyűlt [ünneplő] társaságban evett; vagy ha a második tizedet ette Jeruzsálemben; vagy ha nem kóserül levágott állat húsát (*n'vélót*) vagy [betegsége miatt] nem kóser állat húsát (*t'refót*) vagy utálatos csúszómászót, vagy a papoknak járó rész, illetve a tized elkülönítése előtti húst (*tevel*), vagy az első tizedből, amelyből a papoknak járó [áldozati hús] még nem volt elkülönítve, vagy meg nem váltott második tizedből, vagy meg nem váltott felajánlott ételből evett; ha étkezése vallási cselekedetet is magában foglalt, vagy törvényszegést; vagy ha bármilyen ételt evett, de húst nem, illetve bármilyen italt ivott, de bort nem; akkor ezek által nem vált „*pártütő és makacs fiú*”-vá, csak ha húst evett és bort ivott, mert írva áll: „[*Ez a mi fiunk pártütő és makacs, nem hallgat a mi szónkra,*] *tobzódó (zólél) és részeges (szóvé)*”.¹⁹³ És bár biztos bizonyíték nincs erre, de feltételezés van, amint írva áll: „*Ne légy azok közül való, akik borral dözsolnek (b'szóvé jájin); azok közül, akik hússal dobozódnak (b'zólél bászár)*”.¹⁹⁴

[8:3, 71a] Ha az apjából lopta el, és apja birtokán eszi meg; vagy ha idegentől lopta és idegen birtokán eszi meg; vagy idegentől lopta el, és az apja birtokán eszi meg; akkor nem vált „*pártütő és makacs fiú*”-vá; csak akkor, ha az apjából lopott, és idegen birtokán eszi meg. Jósze rabbi, Júda rabbi fia azt mondta: Csak ha az apjából és anyjából lopott.

[8:4] Ha az apja szeretné, hogy megbüntessék, de az anyja nem, vagy fordítva, akkor nem minősül „*pártütő és makacs fiú*”-nak, csak ha mindketten szeretnék. Júda rabbi azt mondta: Ha

¹⁸⁶ A következő érvelésben ismét látványos példáját láthatjuk az egész traktátuson végigvonuló nyílt motiváltságnak arra, hogy az irgalom, a felmentés érvényesüljön egészen addig a határig, ameddig ez a Tóra betű szerinti értelmét meg nem sérti.

¹⁸⁷ 5Móz 21,18.

¹⁸⁸ Csak 13 éves korától felelős erkölcsileg a tetteiért („bar micvá”).

¹⁸⁹ Ez mindössze 10 dekagramm húst jelent! A *tartémár* görög-latin eredetű (*tritémorion, triens*), pénzegységként egy as egyharmada; de itt a kommentátorok egyharmad *máné*-nak értelmezik, azaz kb. 10 dekagrammnak.

¹⁹⁰ Egy *log* kb. 275 köbcentiméter (= negyed *kav*), hat tojásnyi térfogat, ennek a fele tehát kb. 138 köbcentiméter, ami a *kidduskor* (szombat megszentelése) minimálisan megivandó bor kétszerese.

¹⁹¹ Az itáliai bor nagyon erős volt, így abból ez a mennyiség már részegséget okozott.

¹⁹² Egy *máné* kb. 30 dekagramm.

¹⁹³ 5Móz 21,20.

¹⁹⁴ Péld 23,20.

anyja nem ért egyet az apjával, akkor nem minősül „*pártütő és makacs fiú*”-nak.¹⁹⁵ Ha egyiküknek hiányzik egy karja vagy ujjai, vagy béna, néma, vak vagy siket, akkor nem minősül „*pártütő és makacs fiú*”-nak, mert írva áll: „*Az ilyet fogja meg az ő atyja és anyja*” – ez kizárja azokat, akiknek karja vagy ujjai hiányzanak –, „*és vigyék [azt az ő városának véneihez és az ő helységének kapujába]*” – ez kizárja a bénákat –, „*és ezt mondják [a város véneinek:]*” – ez kizárja a némákat –, „*ez a mi fiunk*” – ez kizárja a vakokat –, „*[pártütő és makacs,] nem hallgat a mi szónkra[, tobzódó és részeges]*”¹⁹⁶ – ez kizárja a siketeket.¹⁹⁷

Három fő jelenlétében figyelmeztetik, és megvesszőzik.¹⁹⁸ Ha ez után újra elköveti, akkor huszonhárom fős bíróság elé kerül, de nem lehet halálra ítélni, csak akkor, ha jelen van az említett három fő, mert írva áll: „*ez a mi fiunk*”, amibe beleértendő, hogy „*ez az, akit megvesszőztek a jelenléteketben*”.

[71b] Ha elmenekült, mielőtt tárgyalása befejeződött volna, s aztán a nemi szőrzete már körkörösre nőtt,¹⁹⁹ fel van mentve. De ha akkor menekült el, amikor már kimondták az ítéletet, és azután nőtt ki körkörösre a nemi szőrzete, akkor büntetendő marad.

(11) A halállal büntetendő nem halálos bűnök

[8:5] A „*pártütő és makacs fiú*” a sorsa végkimenetele szempontjából ítéltetik meg:²⁰⁰ haljon meg ártatlanul, ne haljon meg bűnösen. Mert a gonosz halála neki is hasznos,²⁰¹ meg a világnak is; az igazé viszont káros neki is, meg a világnak is. A gonosz bora és alvása hasznos neki is, meg a világnak is; az igazé káros neki is, meg a világnak is. A gonosz szétszóratása hasznos neki is, meg a világnak is; az igazé káros neki is, meg a világnak is. A gonosz összegyűjtése káros neki is, meg a világnak is; az igazé hasznos neki is, meg a világnak is. A gonosz nyugalma káros neki is, meg a világnak is; az igazé hasznos neki is, meg a világnak is.

¹⁹⁵ Az ehhez fűzött *g'mará* hivatkozik arra a *bárájtára* (olyan *misna*, amely nem került be a Misnába), amely szerint „soha nem volt pártütő és makacs fiú, és soha nem is lesz”. Nyilván soha nem fordult elő, hogy egy apa és anyja együtt tanúságot tegyen saját fia ellen, hogy azt kivégeztesse; és nyilván nem volt olyan fiú sem, aki a végsőkig elment volna a halálbüntetés lehetőségének tudatában. „De akkor miért íratott meg ez a törvény? – teszik fel a kérdést a rabbik. – Azért, hogy elmélkedhess rajta, s ezért jutalmat nyerhess.”

¹⁹⁶ 5Móz 21,19–20.

¹⁹⁷ Mert nem hallják, hogy mit válaszol.

¹⁹⁸ Ugyanis csak szándékos, tudatos bűnért lehet halálbüntetést kiszabni. Ezt bizonyítani is kell, ezért minden halálos esetben először figyelmeztetik az illetőt, és csak bűnismétlés esetén ítélik halálra, akkor, ha tanúk igazolják, hogy az előzetes figyelmeztetés megtörtént.

¹⁹⁹ Azaz felnőtt férfi lett.

²⁰⁰ Tudniillik, ha életben maradna, teljesen elzüllene, és elkárhozna; ha viszont meghal már fiatalon, akkor üdvözülni fog. A *misna* ezzel azt is állítja, hogy önmagában megenni tíz deka húsnál többet, és meginni hozzá fél liter bort, nem halálos bűn; mégis meg kell halnia, mert ha életben maradna, később tudatos halálos bűnökbe kerülne, és akkor nemcsak meghal, hanem el is kárhozik. Tehát nem e bűn minősül halálosnak, nem emiatt hal meg, hanem sorsa végkimenetelére való tekintettel. Ugyanez a helyzet a betörővel (lásd a következő *misnát*).

²⁰¹ Vö. 1Kor 5,5, Róm 6,7.

[8:6, 72a] A betörő²⁰² [is] a sorsa végkimenetele szempontjából ítélik meg. Ha betört és eltört egy korsót „*vérbűn van miatta, fizesse ki*”;²⁰³ de ha „*nincs vérbűn miatta*”, akkor nem bűnös.

(12) A bűn elkövetését megelőző, preventív halálbüntetés esetei

[8:7, 73a] Ezek azok, akiket meg kell menteni [a bűntől] életük árán is: aki üldözi embertársát, hogy megölje, vagy egy férfit [homoszexuális egyesülés végett] vagy egy eljegyzett fiatal lányt (*ná-ará*) [hogy megerőszkolja]. De aki egy állatot üldöz [szexuális egyesülés végett], vagy a szombatot akarja megszentelteleníteni, vagy bálványimádást akar elkövetni, azt nem szabad megmenteni az élete árán.

3. Az elégetéssel büntetendő bűnök felsorolása és részletezése

[9:1, 75a] Ezek azok, akiket elégetnek: aki bemegy [szexuális egyesülésre] egy anyához és lányához;²⁰⁴ és a pap [paráználkodó] lánya.²⁰⁵ Az „*anya és lánya*” [fogalma] magában foglalja: a [férfi] saját lányát, lánya lányát, fia lányát, felesége lányát, annak lányának vagy fiának lányát, [a férfi] anyósát, anyját, valamint apósa anyját.

4. A lefejezéssel büntetendő bűnök felsorolása

[76b] Ezek azok, akiket lefejeznek: a gyilkos; és az eltévelyedett város férfiai.²⁰⁶

5. A lefejezéssel büntetendő bűnök részletezése

(1) Gyilkosság

A gyilkos,²⁰⁷ aki megölte embertársát kővel vagy vassal,²⁰⁸ vagy vízbe vagy tűzbe nyomta le úgy, hogy nem tudott feljönni, bűnös. De ha [csak] belökte vízbe vagy tűzbe, úgy, hogy fel tudott volna jönni, mégis meghalt, akkor felmentendő [a halálbüntetés alól]. Ha kutyát vagy kígyót uszított rá, [és az megölte,] felmentendő. De ha megharaptatta a kígyóval [úgy, hogy odatartotta a kígyó száját a testéhez], akkor Júda rabbi elítélte, de a Bölcsék fölmentették. [78a] Ha valaki megütötte embertársát kővel vagy öklével, és úgy látták, hogy amiatt meg fog halni, de aztán enyhült az állapota,

²⁰² 2Móz 22,2–4.

²⁰³ Azaz, ha nappal kapják rajta, amikor látható, hogy csak egy betörő, de mégis emiatt halálra verik, megölköje gyilkosnak minősül; ha viszont sötétben verték halálra, megölköje ugyan nem gyilkos (mert önvédelem saját házában), viszont a betörő nem lett volna méltó a halálbüntetésre.

²⁰⁴ 3Móz 18,17, 20,14.

²⁰⁵ 3Móz 21,9.

²⁰⁶ 5Móz 13,12–15. A megtévesztett város férfiai esetének részletezése a traktátus végén szerepel.

²⁰⁷ Mivel a tudatlanság és szándékolatlanság felmentő tényező, ha az illető például ölni akart ugyan, de nem azt, akit megölt, felmentik, mert ú. m. nem volt szándékos (arra nézve, akit megölt). A kiszabandó halálbüntetés feltételeit a lehető legszigorúbbra szabják úgy, hogy a Tóra betűjének az még megfeleljen.

²⁰⁸ Egyes kiadások szerint: ökölrel.

majd ismét súlyosbodott, és végül meghalt, akkor bűnös – de Nechemja rabbi szerint felmentendő, mert van bizonyíték²⁰⁹ [hogy nem az ütés miatt halt meg].

[9:2, 78b] Ha egy állatot akart megölni, de egy embert ölt meg; vagy ha egy idegent (*náchrí*) [akart megölni], de egy izraelitát ölt meg; vagy egy [életképtelen] koraszülöttet [akart megölni], de egy életképes csecsemőt ölt meg, akkor felmentendő. Ha hason akarta ütni, ahol nem halálos, de helyette a szívét ütötte meg, ahol halálos, és meghalt; vagy ha szíven akarta ütni, [79a] ami halálos lett volna, de hason ütötte, ami nem az, és mégis meghalt, akkor felmentendő. Ha úgy akart megütni egy felnőttet, ami nem lett volna halálos, de egy kiskorút talált el, akit ez megölt, felmentendő. Ha egy kiskorút akart úgy megütni, ami halálos lett volna, de egy felnőttet talált el, akinek ez nem lett volna halálos, de mégis meghalt, felmentendő. Ha viszont halálos erővel akarta megütni a hasát, de a szívét találta el, bűnös. Ha halálos erővel akart megütni egy felnőttet, és egy kiskorút talált el, aki meghalt, bűnös. Simon rabbi szerint ha meg is akart ölni valakit, de egy másikat ölt meg, felmentendő.

[9:3, 79b] Ha egy gyilkos összekeveredett másokkal [ti. nem tudni, melyikük volt az], mindegyik felmentendő. Júda rabbi szerint mindegyiket börtönbe kell zárni.

6. Mi a teendő, ha több halálnemre is méltó az elítélt?

Ha több, különböző halálnemekre ítélt ember összekeveredett, a legenyhébb halálbüntetést kell végrehajtani rajtuk.

Ha megkövezésre ítélték összekeveredtek elégetésre ítéltekkel, akkor Simon rabbi szerint megkövezik őket, mert az elégetés súlyosabb, de a Bölcsék szerint elégetik őket, mert a megkövezés súlyosabb. Simon rabbi azt mondta nekik: Ha nem az elégetés lenne a súlyosabb, akkor a pap paráználkodó lányát nem erre ítélnék. Ők azt felelték: Ha nem a megkövezés lenne a súlyosabb, akkor a káromlót és a bálványimádót nem erre ítélnék.

Ha lefejezésre ítélték keveredtek össze megfojtásra ítéltekkel, akkor Simon rabbi szerint mindegyiket lefejezik; de a Bölcsék szerint megfojtják őket.

[9:4, 81a] Aki két halálnemet is megérdemel a bíróság szerint, azt a súlyosabbikkal végzik ki. Ha egyetlen olyan bűnt követett el, ami két halálnemet is megérdemel, a súlyosabbikkal végzik ki. Jósze rabbi szerint az elsőként rá kirótt ítéletnek megfelelően végzik ki.

7. Mi a teendő, ha a Tóra szerint nem hajtható végre a halálbüntetés joghézag vagy egyértelmű bizonyítottság híján, de evidens a halálos bűn megtörténte?

[9:5, 81b] Akit már kétszer megostoroztak [azaz már kétszer figyelmeztették tudatlanságból elkövetett bűn miatt, majd újra elkövette], azt a bíróság börtönbe vetteti, és addig etetik árpake-nyérrel, míg a gyomra szétszakad.²¹⁰

²⁰⁹ Szó szerint: „van lába a dolognak”, azaz van alapja, megáll.

²¹⁰ Itt és az alábbiakban olyan halálnemeket taglal a Misna, amelyeket nem lehet a Tóra alapján törvényesen kiszabni, mert valamilyen joghézag vagy a bizonyítékok hiányossága lehetetlenné tette a halálbüntetést, de a közösség mégsem engedhette meg, hogy életben maradjanak (hasonlóan ahhoz, amikor ma a rendőr inkább lelövi a helyszínen a maffiózót, mert tudja, hogy bizonyítékok hiányában a bíróság nem tudná elítélni).

Aki úgy követ el gyilkosságot, hogy nincsenek tanúk, azt börtönbe vetik, és [erővel] megegetetik „a nyomorúság kenyérével és a szenvedés vizével”.²¹¹

[9:6] Aki ellopja a *kiszvát*,²¹² vagy varázslással átkoz, vagy együtt hál szíriai növel,²¹³ arra lecsapnak a zelóták (*kánnájin póg'im bó*).²¹⁴

Ha egy pap tisztátalan állapotban szolgál a Templomban, paptestvérei nem emelnek vádat ellene emiatt bíróság előtt, hanem a fiatal papok kiviszik a Templom udvarából, és széthasítják a fejét bunkósbottokkal.

Ha egy idegen lép a Templomba, azt Akiva rabbi szerint megfojtják, a Bölcsek szerint viszont a menny kezében van [a halála].

8. A megfojtással büntetendő bűnök felsorolása

[10:1, 84b]²¹⁵ Ezek azok, akiket megfojtanak: aki megüti apját vagy anyját; vagy aki embert rabol Izraelből[, hogy eladja rabszolgának]; a vén, aki nem engedelmeskedik a bíróság szavának;²¹⁶ a hamis próféta; aki idegen [isten] szolgálata (*ávodá zárá*) nevében prófétál; aki bemegy [szexuálisan egyesülni] egy férfi feleségéhez; akik hamisan tanúskodtak egy pap lánya és annak szerelme ügyében.

9. A megfojtással büntetendő bűnök részletezése

(1) Szülők megverése

[85b] Aki megüti apját vagy anyját, akkor [megfojtandó] bűnös, ha sérülést okoz. Ebből a szempontból az átkozásuk súlyosabb, mint a megütésük, mert aki haláluk után átkozza meg őket, az bűnös, de aki haláluk után üti meg őket, felmentendő.

(2) Emberrablás

Aki embert rabol Izraelből, nem [megfojtandó] bűnös, csak ha saját birtokára viszi. Júda rabbi szerint csak ha saját birtokára viszi, és szolgáltatja, mert megmondattott: „*És hatalmaskodik rajta, vagy eladja*.”²¹⁷ Ha saját fiát rabolja el, akkor Jismaél rabbi szerint, aki Jochánán ben B'róká fia,

²¹¹ Ésa 30,20.

²¹² Az italáldozatokhoz használt templomi mérőedény.

²¹³ Utalás a 4Móz 25-re, ahol a zelóták teológiai alapot találtak a bírósági ítélet nélkül végrehajtott halálos ítélet jogosságára.

²¹⁴ Azaz merényletet követnek el ellene. A *kánnájin*, a „buzgók”, fanatikusok, zelóták Rási ide fűzött kommentárja szerint olyan erősen vallásos emberek, akik féltőn vigyáznak a judaizmus tisztességére, és ha rajtakapják ilyen cselekedeten, bírósági vizsgálat és ítélet nélkül megölik (lásd a 9:5 misnához fűzött lábjegyzetet). Úgy tűnik, hogy tudatosan engedték őket így lincselni, mert így a nem teljesen bizonyítható ügyekben is megtörténhetett a kivégzés (vö. az Apostolok cselekedeteiben István, majd később Pál esete). A kapcsolódó *g'mará* részletesen elemzi ennek kapcsán az isteni indíttatású merénylethez való jog kérdését. „Ha a zelóta megkérdez minket (a Szanhedrint), hogy megölje-e, nem tanácsoljuk ezt; de ha megteszi, nem emelünk ellene vádat.”

²¹⁵ A Jeruzsálemi Talmud ezt tekinti a 11. fejezetnek, és 10.-nek azt, ami itt ez után fog következni.

²¹⁶ Vagy: a vén, akit engedetlennek nyilvánít a bíróság.

²¹⁷ 5Móz 24,7.

bűnös, de a Bölcsék fölmentették. Ha egy fél-rabszolgát vagy fél-szabadot²¹⁸ rabolt el, akkor Júda rabbi szerint bűnös, de a Bölcsék fölmentették.

(3) A lázadó vén

[10:2, 86b] A vén, aki nem engedelmeskedik a bíróság szavának,²¹⁹ [megfojtatik,] mert megmondattott: „*Ha megfoghatatlan valami előtted, mikor ítélned kell... [ha nem hallgat a papra... vagy a bíróra... haljon meg...]*”²²⁰ Három bíróság volt ott,²²¹ az egyik a Templom-hegy kapujában ült,²²² egy másik az Udvar kapujában,²²³ a harmadik pedig a Faragott Kő Termében.²²⁴ Először a Templom-hegy kapujában ülőhöz mentek,²²⁵ és ő [az érintett vén] azt mondta: „Én így értelmeztem, társaim pedig így értelmezték; én így tanítottam, társaim pedig így tanították.” Ha ők [az első bíróság] hallottak [már erről a kérdéstről döntést], elmondják nekik. Ha nem, akkor továbbmennek az Udvar kapujában ülő [bíróság]hoz, és ő [az érintett vén] azt mondta: „Én így értelmeztem, társaim pedig így értelmezték; én így tanítottam, társaim pedig így tanították.” Ha ők [a második bíróság] hallottak [már erről a kérdéstről döntést], elmondják nekik. Ha nem, akkor mindannyian²²⁶ bemennek a Nagy Bírósághoz, amely a Faragott Kő Termében ülésezik, ahonnan törvény származik egész Izrael számára (*jócé tóra l'chol Jiszráél*), ahogy megmondattott: „*arról a helyről, amelyet kiválaszt az Úr.*”²²⁷

Ha hazatérve városába ugyanazon út szerint tanít továbbra is, mint annak előtte, felmentendő.²²⁸ De ha cselekvésre ad útmutatást eszerint, akkor bűnös, mert megmondattott: „*a férfi, aki elbizakodottan azt teszi... [hogy nem hallgat a papra, aki ott áll...]*”²²⁹ tehát a bűnösség a cselekvésre vonatkozó útmutatásra vonatkozik.²³⁰ De ha egy tanítvány[a]²³¹ adott cselekvésre való útmutatást

²¹⁸ Akinek két gazdája van, és az egyik felszabadította, de a másik nem.

²¹⁹ Vagy: a vén, akit engedetlennek nyilvánít a bíróság.

²²⁰ 5Móz 17,8-12. Ez kizárólag olyan kérdésre vonatkozik, amelyről a Tóra nem ad egyértelmű útmutatást, és emiatt a Templomban lévő főpap és bíró döntheti el, akár valamiképp levezetve az Írásokból, de akár saját, önálló döntésük által is.

²²¹ A Templomhegyen, mert az idézett ige csak az ottani legfelsőbb bíróság (Nagy Szanhedrin) döntésére vonatkozik.

²²² Rási szerint a Nők Udvarának keleti kapujában.

²²³ Az Izraeliták Udvarának bejáratánál.

²²⁴ Ez az Udvar (papok Udvara) északi kapuja fölötti emeleti terem volt, amelynek fele a papok Udvarához tartozott (itt a Nagy Szanhedrin papi származású tagja ülhetek), másik fele a Templomhegy területéhez (itt ültek a nem papi származású Szanhedrin-tagok).

²²⁵ Az érintett vén, és a helyi bíróság tagjai, akikkel vitában állt (ami miatt Jeruzsálembé jöttek, döntést kérni).

²²⁶ „Ezek és ezek [is].”

²²⁷ 5Móz 17,10.

²²⁸ Tehát elméleti tanítást megfogalmazhat a Nagy Szanhedrin döntésétől eltérően is továbbra is (!), de cselekednie, vagy más cselekvésre buzdítania csak a Szanhedrin döntésével összhangban szabad. Itt rajzolódik ki a szólásszabadság korábban már említett magas szintje, együtt a jogegység megőrzésének felelősségével. Vö. Mt 23,1-3.

²²⁹ 5Móz 17,12.

²³⁰ Ti. a „teszi” szó a Tórában csak a cselekedetre vonatkozik, a tanításra nem.

²³¹ Aki nincs felszentelve, ezért nincs jogosultsága életvezetési (cselekvési) szabályt alkotni.

[a Szanhedrinnel egyet nem értő vén tanítása nyomán], az felmentendő.²³² Így a nagyobb súly [a felszentelés szigorú követelményei] könnyítéssé lesz számára.²³³

[10:3, 88b] Nagyobb súlyúak az írástudók szavai, mint a Tóra szavai (*chómér b'divré szóf'rim mi-divré Tórá*), [hiszen] aki azt mondja: „Nincs [olyan, hogy] imaszíj (*t'filin*)”, áthágva ezzel egy tórai szabályt,²³⁴ az felmentendő [az engedetlen vén vádjá alól];²³⁵ [de ha azt mondja:] „Öt rekesz[*t* kell tartalmaznia a *t'filin*nek]”, s ezzel hozzátesz az írástudók szavaihoz, akkor bűnös [az engedetlen vén vádjában].²³⁶

[10:4, 89a] Őt [az engedetlen vént] nem a saját helyi bírósága által végezték ki, nem is a javnéi bíróság által,²³⁷ hanem a jeruzsálemi Nagy Bírósághoz vitték, ott tartották [őrizet alatt] a [következő] ünnepig, és ott végezték ki, ahogy megmondattott: „*És mind az egész nép hallja, és féljen, hogy elbizakodottan senki ne cselekedjék többé*”²³⁸ – ez Akiva rabbi véleménye. Júda rabbi viszont azt mondja, nem szabad elhalasztani az ítéletét, hanem azonnal ki kell végezni, és leveleket, valamint küldötteket küldeni mindenhová: „Ezt és ezt a férfit halálra ítélte a bíróság.”

(4) A hamis próféta

[10:5] Hamis próféta: aki olyat prófétál, amit nem hallott, és ami nem mondatott neki,²³⁹ emberek keze által végeztetik ki. De aki elhallgatja a prófeciát[, amit kapott]; vagy semmibe veszi egy próféta szavait; vagy egy olyan próféta, aki saját szavait áthágja – annak kivégzése a menny kezében van, ahogy megmondattott: „*[És ha valaki nem hallgat az én ígéimre, amelyeket az én nevemben szól,] én megkeresem azon!*”²⁴⁰

(5) Az idegen isten nevében prófétáló

[10:6] Aki idegen [isten] szolgálata (*ávodá zárá*) nevében prófétál, mondván: „Ezt mondta a bálvány”, még ha el is találta a *háláchát* közben, a tisztátalant tisztátalannak, a tisztát tisztának mondva...

²³² Hiszen az általa alkotott cselekvési szabályt nem kötelező követni.

²³³ Ti. a felszentelést (ordinációt) nagyon szigorú követelmények árán lehetett csak kiérdemelni, és csakis negyven éves kor fölött. Ez az erős követelményrendszer megvédte a tanítványokat, mert felszentelés híján nem lehetett őket engedetlen vénként elítélni, ha nem értettek egyet a Szanhedrin rendelkezésével.

²³⁴ Ugyanis a parancsolatok fölöttesét a kézre és a homlokra maga a Tóra rendeli el (5Móz 6,8).

²³⁵ Mivel ezzel a Tóra szerint nem követ el halálos bűnt.

²³⁶ És emiatt halálra ítélik, mert ez viszont halálos bűn a Tóra szerint.

²³⁷ Ez a részlet nehéz történeti kérdést vet föl, mert a fogalmazásmódból arra lehet következtetni, hogy a javnéi szanhedrin már a Templomban ülésező Nagy Szanhedrin idejében is létezett, mégpedig a többi helyi szanhedrinnél nagyobb tekintéllyel. Rási szerint nem erről van szó, hanem azokról a speciális esetekről, amelyek éppen a Templom pusztulása és a javnéi szanhedrin megalapítása között voltak megítélés alatt, mert ha ezek az események éppen az ítélet meghozatala és a kivégzés között történtek, akkor az ítéletet átalakították. Más kutatók szerint (Weiss) e részlet magyarázata az, hogy a javnéi szanhedrin már korábban is működött kiemelt pozícióval a helyi szanhedrinek között, elsősorban a tanítás helyeként. Ismét mások szerint (Derenburg) ez azt bizonyítja, hogy a jeruzsálemi Szanhedrinnel párhuzamosan bíróságként is működött már.

²³⁸ 5Móz 17,13.

²³⁹ Akkor is, ha más valakinek kijelentetett.

²⁴⁰ 5Móz 18,19.

(6) Házasságtörés

...és az, aki bement [szexuálisan egyesülni] egy férfi feleségéhez, miután az már férjéhez költözött mint *nesúá*,²⁴¹ még ha nem is történt meg férjével az egyesülés: ezeket megfojtják.

(7) Pap lányának rágalmozása

Hasonlóképp [megfojtják] a hamis tanúkat egy pap lánya és annak szerelme ellen. Minden hamis tanút ugyanazzal a halálnemmel büntetnek[, amit ő akart okozni másnak], kivéve, ha vádat emel egy pap lánya és annak szerelme ellen.²⁴²

10. Kik üdvözülnek és kik nem

[11:1, 90a]²⁴³ Egész Izrael részesül az eljövendő világban,²⁴⁴ ahogy megmondattott: „*És néped mind igaz lesz, és a földet mindörökké bírják, plántálásom vesszőszála ők, kezeim munkája dicsőségemre*”;²⁴⁵ de ezeknek nincs benne részük: aki azt mondja, hogy a halottak feltámadása nem a Tórából van;²⁴⁶ vagy hogy a Tóra nem a mennyből van; és az epikureus.²⁴⁷ Akiva rabbi azt mondja: és aki nem kanonikus [„külső”, „eretnek”] könyveket (*sz’farím chícóním*)²⁴⁸ olvas; és aki azt suttojga egy seb fölött: „*Egyet sem bocsátok reád ama betegségek közül, amelyeket Egyiptomra bocsátottam, mert én vagyok az Úr, a te gyógyítód.*”²⁴⁹ Abba Saul azt mondja: és aki kiejti a Nevet pontosan.

[11:2] Három király és négy magánember (*hedjót*) nem részesül az eljövendő világban.

A három király: Jeroboám, Acháb és Manasse. Júda rabbi szerint Manasse részesül az eljövendő világban, ahogy megmondattott: „*És könyörgvén hozzá, megkegyelmeze néki, és meghallgatván könyörgését, visszahozá őt Jeruzsálembé, az ő országába.*”²⁵⁰ De ezt felelték [a Bölcsek] neki: „*Visszahozta... az országába*”, de nem hozta vissza az eljövendő világban lévő életbe.

²⁴¹ Lásd a 7:4 misnához fűzött lábjegyzeteket.

²⁴² Ugyanis ha a vád igaz lenne, a pap lányát megégetnék, az ellene tanúskodó hamis tanút viszont csak megfojtják.

²⁴³ A Jeruzsálemi Talmudban ez a 10. fejezet, és az előző a 11. Hasonlóképp a Misna kiadásaiban. Rási szerint a Babiloni Talmudé a helyes sorrend (én is ezt követem), Maimonidész és Aseri szerint a Jeruzsálemi Talmudé.

²⁴⁴ Ezt a mondatot Pál apostol is idézi a Róm 11,26-ban.

²⁴⁵ Ésa 60:21.

²⁴⁶ A szaduceusok és a szamaritánusok tagadták a halottak feltámadását, és azt, hogy az a Tórából levezethető.

²⁴⁷ A héber betűkkel átirított görög *epikúrosz* szó elsősorban Epikurosz filozófiájának követőit, másodsorban a kicsapongó, léha életet élőkre vonatkozik (tekintettel arra, hogy Epikurosz a – mérsékelt – hedonizmust tanította). A kifejezést a héber *pákár* gyökkel is etimologizálják, amely féktelenséget fejez ki, és gyakran szinonimája az eretnek (*mín*) szónak. A *g’mará* szerint azokat jelenti, akik becsmériik a Bibliát és annak tanítványait. Ne felejtjük azt sem, hogy az epikureus filozófia a materialista atomelmélet alapján állt, és a lélek halál utáni felbomlását is tanította.

²⁴⁸ Számos eltérő elmélet tárgyalja, hogy melyek tartoznak ide. A Jeruzsálemi Talmud például ide sorolja az apokrif, deuteró-kanonikus Ben Szirá (Sirák fia) könyvét, miközben Homéroszt engedi olvasni („mert az csak olyan, mint egy levél”). Ugyanakkor a Talmud sokat hivatkozik erre a könyvre; ebből némelyek azt a következtetést vonták le, hogy a tilalom csak a nyilvános felolvasásra és magyarázatukra vonatkozik, az egyéni olvasásra és szűk körű beszélgetésre nem. Mások szerint a nem zsidó, gnosztikus iratok tartoznak ide stb.

²⁴⁹ 2Móz 15,26. Vagyis a Tóra szavait varázslásra használja.

²⁵⁰ 2Krn 33,13.

A négy magánember: Bálám, Dóég, Achitófel és Géhází.²⁵¹

[11:3, 107b] A Vízözön nemzedéke nem részesül az eljövendő világban, és nem állnak meg az ítéletben, ahogy megmondattott: „*Ne küszködjön [ítélkezzen] a szellemem az emberrel örökké*”:²⁵² [tehát] sem „*ítélet*”, sem „*szellem*”.

A [bábeli] elszélesztés nemzedéke nem részesül az eljövendő világban, ahogy megmondattott: „*És elszélesztette őket onnan az Úr az egész földnek színére*”:²⁵³ „*elszélesztette őket az Úr*” – ebben a világban; „*onnan*” szélesztette el őket az Úr – az eljövendő világban.

Szodoma férfiai nem részesülnek az eljövendő világban, ahogy megmondattott: „*Szodoma lakosai pedig nagyon gonoszok és bűnösök valának az Úr előtt*”:²⁵⁴ „*gonoszok*” – ebben a világban; „*bűnösök*” – az eljövendő világban; de megállnak az ítéletben. Nechemja rabbi szerint egyik [nemzedék] sem fog megállni az ítéletben, ahogy megmondattott: „*Azért nem állhatnak meg [108a] a gonoszok az ítéletben; sem a bűnösök az igazak gyülekezetében*”:²⁵⁵ „*Nem állhatnak meg a gonoszok az ítéletben*” – ez a Vízözön nemzedéke; „*sem a bűnösök az igazak gyülekezetében*” – ezek Szodoma férfiai. Ezt felelték [a Bölcsék] neki: „*Nem állhatnak meg az igazak gyülekezetében*”, de meg fognak állni a gonoszok gyülekezetében.²⁵⁶

A kémekek nem részesülnek az eljövendő világban, ahogy megmondattott: „*Azok a férfiak azért, akik rossz hírt terjesztének a földről, meghalának az Úr előtt csapás által*”:²⁵⁷ „*meghaltak*” – ebben a világban; „*csapás által*” – az eljövendő világban.

A sivatag[i vándorlás] nemzedéke nem részesül az eljövendő világban, és nem áll meg az ítéletben, ahogy megmondattott: „*Ebben a pusztában emésztetnek meg, és ugyanott halnak meg*”²⁵⁸ – ez Akiva rabbi véleménye. Eliézer rabbi szerint viszont: Róluk ezt mondja [az Írás]: „*Gyűjtsétek elem kegyeseimet, akik áldozattal erősítik szövetségemet!*”²⁵⁹

Korách gyülekezete nincs felemelkedésre rendelve, ahogy megmondattott: „*és befedezé őket a föld*” – ebben a világban; „*és elveszének a közösség közül*”²⁶⁰ – az eljövendő világban. Ez Akiva rabbi véleménye. Eliézer rabbi szerint viszont: Róluk ezt mondja [az Írás]: „*Az Úr öl és elevenít, sírba visz és visszahoz.*”²⁶¹

²⁵¹ Ennek a két misnának a magyarázata (*g'mará*) egyedülállóan hosszú a Talmudban (90a-107b), mivel az eljövendő világ, a messiási királyság témáját, valamint a többi érintett kérdést is mind végigveszi.

²⁵² 1Móz 6,3.

²⁵³ 1Móz 11,8.

²⁵⁴ 1 Móz 13,13. Jól megfigyelhető ezekben az értelmezésekben a rabbinikus írásmagyarázat egyik fő elve: az Írásban nincs fölösleges, redundáns elem, tautológia, indokolatlan ismétlés, hanem mindennek jelentése van. Tehát a kétszeres fogalmazásmód is többletjelentéssel bír: azért kettőzi meg a Tóra látszólag értelmetlenül a szinonim szavakat, hogy jelezze: mindkét világban érvényesek ezek az állítások.

²⁵⁵ Zsolt 1,5.

²⁵⁶ Vagyis – Nechemjá rabbi véleményével ellentétben – alá lesznek rendelve az utolsó ítéletnek.

²⁵⁷ 4Móz 14,37.

²⁵⁸ 4Móz 14,35.

²⁵⁹ Zsolt 50,5. Azaz mivel az a nemzedék áldozattal kötötte meg Istennel a szövetséget, nem veszt el, hanem részesül az eljövendő világban.

²⁶⁰ 4Móz 16,33.

²⁶¹ 1Sám 2,6.

[110b] A tíz törzs nincs visszatérésre rendelve, ahogy megmondattott: „*És vetette őket más földre, amint a mai nap is van*”:²⁶² ahogy a „*mai nap*” elmegy, és nem tér vissza, ugyanúgy ők is elmentek, és nem térnek vissza – ez Akiva rabbi véleménye. Eliézer rabbi szerint viszont: Ami a „*mai nap*”-ot illeti: ahogy a nappal elsötétül, majd újra kivilágosodik, ugyanúgy a tíz törzs: ha be is sötétedett számukra, majd kivilágosodik.

11. A lefejezéssel büntetendő bűnök folytatása

(2) Az eltévelyedett város férfiai

[11:4, 111b] Az eltévelyedett város²⁶³ férfiai nem részesülnek az eljövendő világban, ahogy megmondattott: „*Emberek jöttek ki közülük, istentelenségnek fiai, és elfordítják városuk lakosait*”.²⁶⁴ Nem végzik ki őket, csak ha a félrevezetők annak a városnak a lakosai és annak a törzsnek a tagjai; ha a többséget sikerült félrevezetniük; és ha férfiak. Ha nők vagy kiskorúak vezették félre; vagy ha csak a kisebbséget sikerült megtéveszteniük; vagy nem annak a városnak a lakosai; akkor egyénenként kell kezelni őket, és mindegyikük ellen szükséges két tanú, valamint mindegyikük előzetes figyelmeztetése.²⁶⁵ Ebben az esetben az egyénnel szigorúbban bánnak, mint a tömeggel, mert az egyéneket megkövezik, és vagyonuk megmenekül; míg a tömeget lefejezik, és vagyonukat elpusztítják.

[11:5] „*Hányd kard élére annak a városnak lakosait – egy átutazó szamar- vagy tevekaraván megment[het]i azt!*”²⁶⁶ –, *áldozd fel azt mindenestől, ami benne van; a barmát is kard élére hányd*”:²⁶⁷ innen levezették, hogy az igaznak a vagyona, ami a városban van, elpusztítandó, de ami a városon kívül van, az megmenekül; a gonosznak a vagyona viszont, akár a városon kívül van, akár belül, elpusztítandó.

[11:6] „*És ami vagyon van benne, hordd mind együvé az ő piacának közepére*”:²⁶⁸ ha nincs piaca, csinálnak benne egyet; ha a városon kívül volt, beviszik belülré;²⁶⁹ ahogy megmondattott: „*és égesd meg a várost tűzzel és annak minden vagyonát is teljes áldozatul az Úrnak, a te Istenednek*”.²⁷⁰ „*Vagyonát*” – de nem a menny vagyonát: innen vezetik le, hogy a benne lévő szent tárgyakat meg

²⁶² 5Móz 29,28.

²⁶³ 5Móz 13,12–17.

²⁶⁴ 5Móz 13,13.

²⁶⁵ Általános törái és rabbinikus elv, hogy a bűn elkövetése mellett annak tudatosságát is bizonyítani kell a halál-büntetéshez, mert a tudatlanságból elkövetett bűn áldozattal kiengesztelhető. A tudatosságot viszont csak úgy lehet bizonyítani, ha tanúk vannak arra, hogy az elkövetőt előzetesen teljes mértékben felvilágosították tette mibenlétéről és büntetéséről, azaz előzetesen figyelmeztették. Mivel ez általában nem volt bizonyítható, ilyenkor a bíróság figyelmeztette (általában ostorozással adva nyomatékot szavának), majd engesztelő áldozatot vitt; és csak a második esetben (tudatos visszaesésnél) ítélték halálra.

²⁶⁶ Mert ha már 30 napja a városban állomásoznak, akkor lakosoknak minősülnek; és ha ellenállnak a csábítóknak, ezzel a város hűségese lakóinak a többségét biztosíthatják, s ezzel az egész várost megmenekítik. (De más értelmezések is vannak.)

²⁶⁷ 5Móz 13,15.

²⁶⁸ 5Móz 13,16.

²⁶⁹ Azáltal, hogy körülépítik fallal (!).

²⁷⁰ Uo.

kell menteni; az áldozati ételeket²⁷¹ hagyni kell elrothadni; a második tizedet²⁷² és a szent Írásokat el kell rejteni.²⁷³ „*Teljes áldozatul az Úrnak, a te Istenednek*”: Simon rabbi szerint a Szent – áldott legyen – azt jelentette ki [ezzel], hogy „ha végrehajtod az ítéletet a félrevezetett város fölött, olyan érdemül számítom be neked, mintha bemutattál volna nekem egy egészen eléggő áldozatot”. „*És legyen rom mindörökké, és soha többé föl ne építtessék*”:²⁷⁴ nem szabad kertet vagy gyümölcsöst csinálni belőle a galileai Jósze rabbi szerint. De Akiva rabbi szerint az „*és soha többé föl ne építtessék*” azt jelenti, hogy nem szabad újjáépíteni, de kert vagy gyümölcsös lehet belőle. „*Ne ragadjon semmi a te kezedhez abból az átokra valóból (cherem), hogy szűnjék meg az Úr haragjának búsulása, és könyörületes legyen hozzád, és könyörüljön rajtad, és megszorítson téged*”:²⁷⁵ amíg a gonosz jelen van világban, addig a harag búsulása is jelen van a világban; amikor a gonosz kipusztul a világból, a harag búsulása is eltűnik a világból.

²⁷¹ *T'rúma*, ezt csak a teljes rituális tisztaság állapotában lévő papok ehetik meg szent helyen (a Templomban).

²⁷² Ez az a tized, amit nem a papoknak adtak a Templomban, hanem háromévente a város véneinek, hogy azok szétosszák a város szegényei és lévítái között.

²⁷³ A *genizá*ban, egy elfalazott helyiségben hagyták elrothadni azokat a már elhasználódott tekercseket, amelyeken Isten neve állt, ezért megsemmisíteni nem volt szabad őket.

²⁷⁴ Uo.

²⁷⁵ 5Móz 13,17.